

IVADAS

Darbo objektas ir tikslas. Lietuvių bendrinės kalbos priesaginių veiksmažodžių kirčiavimas nėra pakankamai ištirtas. Šio darbo tikslas – pateikti išsamų bendrinės lietuvių kalbos priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo aprašą. Darbo pagrindą sudaro priesaginių (*-uoti, -inti, -(i)oti, -ėti, -auti, -telėti, -inėti, -enti, -yti*) veiksmažodžių kirčiavimo analizė. Disertacijoje siekiama atskleisti priesaginių vedinių kirčiavimo dėsningumus, suformuluoti taisykles, gilinamasi į vienokio ar kitokio kirčiavimo priežastis, parodomos tokių veiksmažodžių kirčiavimo tendencijos realioje vartosenoje, svarstomos nedėsningo kirčiavimo priežastys, kirčiavimo normų kodifikacija.

Priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo tyrinėjimų apžvalga. Priesaginių veiksmažodžių kirčiavimas nėra plačiai ir išsamiai tyrinėtas. Tokių vedinių tyrinėjimo užuomazgų pastebime A.Šleicherio, F.Kuršaičio, K.Jauniaus gramatikose (čia daugiaskiemieniai veiksmažodžiai atskirti nuo dviskiemenių, pateikta ir priesaginio, ir šakninio kirčiavimo pavyzdžių). Kitose XIX a. – XX a. pr. lietuvių kalbos studijose priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo problemos paliečiamos tik epizodiškai. Kiek plačiau akūtinės ir cirkumfleksinės metatonijos atvejus tokių veiksmažodžių daryboje svarstė K.Būga, P.Būtėnas, L.Jelmslevas, F. de Sosiūras. Priesaginių veiksmažodžių metatonijos atvejai minimi ir vėlesniuose kalbininkų Č.Grendos, E.Jakaitienės, A.Laigonaitės, A.Lyberio, E.Mikalauskaitės, A.Piročkino, P.Skardžiaus, V.Vaitkevičiūtės, V.Vitkausko darbuose. P.Bernadišienės, D.Mikulėnienės, B.Stundžios darbuose tokių veiksmažodžių šaknies priegaidžių kaita aiškinama morfonologijos požiūriu, išvelgiamas jos ryšys su ikoniniais vedinių ypatumais. B.Babrausko, P.Būtėno, P.Gardo, J.Jablonskio, V.Kamantausko, J.Kurilovičiaus darbuose tik epizodiškai užsimenama apie priesaginius veiksmažodžius, nurodoma priesaginio ir šakninio kirčiavimo pavyzdžių.

P.Skardžiaus darbuose („Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas“, 1936; „Lietuvių kalbos kirčiavimas“, 1968) bene pirmą kartą lietuvių kalbos akcentologijos istorijoje jau bandoma paaiškinti kai kurių priesaginių veiksmažodžių kirčiavimą, pastebėta keletas tokių vedinių kirčiavimo tendencijų. Autorius pažymi, kad nėra griežtų taisyklių, kuriomis vieni tokie veiksmažodžiai būtų kirčiuojami tik šaknyje, o kiti tik priesagoje, kad gyvojoje kalboje daugoka įvairumo ir svyravimo.

J.Otrembskis „Lietuvių kalbos gramatikoje“ (1965) priesaginius veiksmažodžius aptaria atskiruose skyriuose. Čia atkreiptas dėmesys į pagrindinių priesagų variantų (*-noti, -ioti, -sčioti* ir kt.) veiksmažodžių darybos, semantikos ir iš dalies kirčiavimo savitumą. Kadangi autorius daugiau dėmesio skyrė veiksmažodžių darybos dalykams, tokių vedinių kirčiavimo reiškiniai nėra plačiai nagrinėjami, kokių nors naujų kirčiavimo dėsningumų neiškeliama.

Pirmą kartą visiškai atskirai apie priesaginių veiksmažodžių kirčiavimą rašoma akademinėje „Lietuvių kalbos gramatikoje“ (1971). Čia tęsiama P.Skardžiaus ir J.Otrembskio tradicija – didelis dėmesys skiriamas konkreitiems priesagų variantams (atskirai nurodomos priesagos, lemiančios šakninį arba priesaginį vedinių kirčiavimą). Atkreipiamas dėmesys į galimą šaknies balsių alternacijų įtaką (plačiau apie šaknies prozodines kaitas ir jų poveikį priesaginių veiksmažodžių kirčiavimui rašiusios E.Jakaitienė, G.Akelaitienė) priesagų *-ioti* ir *-inti* veiksmažodžiams. Vis dėlto vientiso ir aiškaus priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo vaizdo nematyti.

Bene didžiausią priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo tyrimo darbą yra nuveikusi E.Jakaitienė. Ji pirmoji plačiai aptarė tokių vedinių darybą, reikšmes ir iš dalies kirčiavimą. Svarbiausias šia tema darbas – „Veiksmažodžių daryba (Priesagų vediniai)“ (1973). E.Jakaitienė nurodo 9 priesagų veiksmažodžių kirčiavimo procentinę išraišką. Tiesa, kirčiavimo dalykai svarstomi tiek, kiek jie svarbūs išryškinant priesaginių veiksmažodžių darybos reikalus.

A.Laigonaitė knygoje „Lietuvių kalbos akcentologija“ (1978), remdamasi E.Jakaitienės tyrinėjimais, nurodo akcentiškai nenusistovėjusių priesagų veiksmažodžių šakninio ir priesaginio kirčiavimo procentus. Vedinių kirčiavimas siejamas tik su darybos pamatu – veiksmažodžiai skirstomi į vardažodinius ir veiksmažodinius.

V.Vaitkevičiūtė knygoje „Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas“ (1997) priesaginius veiksmažodžius skirsto į 3 didelius skyrius („pastovaus veiksmažodžio šaknies kirčiavimo“, „pastovaus veiksmažodžio priesagos kirčiavimo“, „mišriųjų veiksmažodžių kirčiavimo“), kuriuose pateikiama daug vertingos faktinės medžiagos. Tačiau vienokio ar kitokio kirčiavimo priežastys beveik nenagrinėjamos.

Ypač reikšmingi B.Stundžios nauji lietuvių kalbos kirčiavimo sistemos tyrinėjimai morfonologiniu aspektu (straipsnis „Morfemų ir žodžių akcentinė klasifikacija“ (1993), knygos „Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo sistema“ (1995), „Lietuvių kalbos kirčiavimas (Mokytojo knyga)“ (1996)). Remdamasis E.Jakaitienės, I.Jašinskaitės, A.Laigonaitės tyrinėjimais, autorius savo darbuose atskirai kalba apie priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo polinkius (nurodomi procentai), aiškiau ir tiksliau formuluoja problemas, atkreipia dėmesį į skirtingas priesagų akcentines charakteristikas. Veiksmažodžiai skirstomi į 3 dideles grupes: vediniai, turintys dominacines kirčiuotas priesagas; vediniai, turintys keleriopo akcentinio statuso ir akcentiškai nenusistovėjusias priesagas; vediniai, turintys nedominacinę priesagą. Pabrėžiama, kad vienokį ar kitokį vedinių kirčiavimą gali skatinti žodžių reikšmės, ikoniniai ypatumai, mutagenija, kiti morfonologiniai veiksniai. Darbo apimtis, siekis aprėpti kuo platesnę lietuvių kalbos kirčiavimo erdvę, visų kalbos dalių kirčiavimo dalykų nagrinėjimas leido šiuos teiginius pateikti tik labai konspektyviai.

Naujausiuose lietuvių kalbos darbuose painokas priesaginių veiksmažodžių kirčiavimas neretai visai nenagrinėjamas. „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje“

(1997) visai nebeliko skyriaus apie priesaginių veiksmažodžių kirčiavimą. Nieko apie tokių vedinių kirčiavimą neužsimenama ir „Lietuvių kalbos žinyne“ (1998), knygoje „Lietuvių kalba“ (1995).

Darbo aktualumas ir naujumas. Akcentologijos literatūroje tokių vedinių kirčiavimas nėra išsamiai ištirtas: nurodoma procentinė vienokio ar kitokio priesaginių vedinių kirčiavimo išraiška, pastebimos kai kurių priesagų vedinių konkrečiau kirčiavimo tendencijos. Šioje disertacijoje nuosekliau ir giliau analizuojamas priesaginių veiksmažodžių kirčiavimas, atskirai aptariamos visų 9 priesagų veiksmažodžių kirčiavimo problemos, remiantis įvairiais morfonologiniais, gramatiniais ir semantiniiais veiksniais aiškinama kiekvienos priesagos vedinių kirčiavimo sistema. Darbe pastebėta naujų kirčiavimo dėsnų, formuluojamos kirčiavimo taisyklės, patikslinti kai kurie ankstesni moksliniai teiginiai. Darbas aktualus ir praktiniu atžvilgiu – išaiškintos priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo sistemos atskleidė būtinybę keisti nemažos dalies vedinių nesisteminę kirčiavimą, neturintį tvirto palaiškymo ir realioje vartosenoje. Darbe siūloma tokių veiksmažodžių kirčiavimo normas koreguoti. Ši disertacija – tai pirmasis bandymas sinchroniniu aspektu monografiškai apžvelgti priesaginių veiksmažodžių kirčiavimą dabartinėje kalboje, atskleidžiant vienokio ar kitokio kirčiavimo priežastis.

Darbo medžiaga. Disertacijos teiginiai ir išvados remiamos medžiaga, surinkta iš naujausio „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ (DŽ₃), reprezentuojančia priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo dabartinę situaciją kalboje (mišrieji veiksmažodžiai, kai kuriose pagrindinėse formose irgi turintys priesagą, nenagrinėjami). Duomenys tikslinti „Atgaliniame dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (AŽ). Neretai lygintos tokių vedinių kirčiavimo normos DŽ₃ ir kituose norminamuose žodynuose, mokslinėje literatūroje. Pasinaudota ir akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ (LKŽ) tomų teikiama informacija. Priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo duomenų rinkimas iš DŽ₃, jų analizė ir lyginimas su kitų norminamųjų leidinių teiktais faktais leido geriau įsigilinti į tokių darinių kirčiavimo problemas, kodifikacijos polinkius.

Tyrimo metodika. Šiame darbe bandoma pateikti detalų ir apibendrintą lietuvių kalbos priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo aprašą. Monografinis darbo pobūdis lėmė pagrindinį – analitinį aprašomąjį – metodą. Ginamo darbo tikslai reikalauja sinchroninio priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo nagrinėjimo. Jame taikomi morfonologiniai kirčiavimo analizės principai. Aiškinantis priesaginių vedinių kirčiavimo dėsnų, didžiausias dėmesys kreipiamas į pamatinių žodžių konkrečią kalbos dalį, akcentinę galią, fonetinę darinių išvaizdą, jų skiemenų skaičių, darinio priesagą ar jos variantą, šaknies balsių kaitas, metatoniją, darybines reikšmes, ikoninius ypatumus, esamą kirčiavimo analogiją ir kt. Darbe iš dalies taikomas ir lyginamasis metodas: lyginami mokslinės literatūros teikiami faktai, retkarčiais gretinami iš tarminių kirčiavimo sistemų į DŽ₃ patekę žodžiai ir bendrinės

kalbos pavyzdžiai, pasiremiami rūpimų veiksmažodžių kirčiavimo normų kodifikavimo raida. Kadangi akcentologijos mokslas nėra kokia uždara sistema, atsiribojusi nuo kitų kalbotyros šakų, darbe nagrinėjami dalykai siejami su fonologija, žodžių daryba, morfologija, leksikologija, semantika. Analizuojant tokių darinių kirčiavimą, pasiremta ne tik žinomais teiginiais, bet stengtasi kai kuriuos jų tikslinti, ieškoti naujų aiškinimų ir galimų sprendimų.

Ginami teiginiai.

1. Bendrinės lietuvių kalbos priesaginių veiksmažodžių kirčiavimą – priesaginių ar šakninių – lemia konkreti priesaga ar jos variantas, pamatinio žodžio kalbos dalis, vedinių ir pamatinių žodžių akcentinės savybės, fonologinė sandara, darybinės reikšmės, ikoniniai ypatumai, metatonija, šaknų prozodinės kaitos, kiti morfonologiniai veiksniai.

2. *-uoti* veiksmažodžiai kirčiavimo požiūriu skirstytini į 2 dideles grupes: pagrindinės priesagos *-uoti* vedinius (dauguma turi kirtį priesagoje) ir daugiaskiemenes priesagas turinčius veiksmažodžius (apie trečdalis jų yra šakninio arba dvejojo – šakninio ir priesaginio – kirčiavimo). Pastarojoje grupėje vienos priesagos yra nedomacinės, kitos – dominacinės kirčiuotos, dar kitos – akcentiškai nenusistovėjusios.

3. Šakninio kirčiavimo *-inti* vedinių priegaidė priklauso nuo ikoninių savybių. Lėto, tęsiamo veiksmo (judėjimo) veiksmažodžiai reikalauja tvirtagalės priegaidės; tokiems vediniams būdinga dėsninga ir reguliari cirkumfleksinė metatonija. Energingą veiksmą (garsus) reiškiantys vediniai turi tvirtapradę priegaidę, jiems būdinga reguliari akūtinė metatonija. Metatoniją linę patirti ir tam tikros šaknies fonetinės struktūros (dvibalsiai ar mišrieji dvigarsiai, prasidedantys *a, e*) *-inti* veiksmažodžiai.

4. Bendrinėje kalboje *-(i)oti* veiksmažodžių kirčiavimas nėra vientisas. Didelės įtakos turi konkretus priesagos variantas. Todėl tokie vediniai kirčiavimo požiūriu skirstytini į 3 (*-oti, -ioti, daugiaskiemenių -(i)oti* priesagų veiksmažodžių) grupes. Itin ryškus semantinio komponento – darybinės reikšmės – poveikis *-oti* ir *-ioti* veiksmažodžių kirčiavimui. Pastebimas pasikartojanti veiksmą, atliekamą su įstanga, rodančių veiksmažodžių polinkis išlaikyti kirčiuotą šaknį. Ypač nuosekliu kirčiavimu pasižymi *-ioti* vediniai, turintys šaknyse dvigarsius, kurių pirmasis dėmuo *a (ai, au, al, am, an)*. Jų šakninių kirčiavimą paryškina metatonija ir šaknies balsių alternacija, neretai priklausomos nuo vedinių ikoninių ypatumų. Labiau veiksmo dažnumą (be įstangos) signalizuojantys veiksmažodžiai linę kirtį atitraukti į priesagą. Priesagos *-(s/š)čioti* ilgus šaknies vediniai (trumpą ar padėtinio ilgumo vokalizmą šaknyje turintys veiksmažodžiai kirčiuojami priesagoje) nepaisant pamatinių žodžių fonologinių ar akcentinių ypatumų kirčiuojami šaknyje. Šaknies finalę *dž* prieš priesagą (baigmuo *-džioti*) turintys *-ioti* veiksmažodiniai vediniai kirčiuojami šaknyje. Daugiaskiemenes priesagas turinčių veiksmažodžių kirčiavimas yra savi-

tas. Didžioji dauguma tokių priesagos *-(i)oti* variantų vedinių turi kirtį šaknyje (šaknis paprastai yra tvirtagalė arba trumpa). Priesagos *-alioți* veiksmažodžių kirčiavimas akcentiškai nenusistovėjęs.

5. Duratyviniai įstangos kartotiniai *-ėti* veiksmažodžiai, grindžiami darybiškai neskaidomais dviskiemeniais veiksmažodžiais, kirčiuojami šaknyje tvirtapradiškai. Tokių kirčiavimą skatina vedinių ikoniniai ypatumai – atliekamo su įstanga lėtai besitęsiančio veiksmo darybinė reikšmė (kaip ir panašių *-auti, -oti* vedinių) stiprinama tvirtaprade priegaide (neretai metatonine, atsiradusia kartu su kokybine balsių kaita). Veiksmažodiniai vediniai, nerodantys su įstanga atliekamo veiksmo, paprastai kirčiuojami priesagoje.

6. Būdvardiniai *-auti* vediniai paprastai kirčiuojami priesagoje. Pasitaikantis šaknis kirčiavimas aiškintinas kiekybinės šaknies balsių alternacijos (*ū : u*) įtaka. Tokių veiksmažodžių kirčiavimo analogija veikia ir tuos vedinius, kurie turi panašią fonetinę šaknies charakteristiką (šaknyje – ilgasis balsis *ū*) ir grindžiami tvirtapradės šaknies 3 kirčiuotės būdvardžiais.

7. Keturiaskiemenių priesagos *-yti* veiksmažodžių, grindžiamų daugiaskiemeniais daiktavardžiais, apibendrinamas tvirtagalys kirčiavimas trečiame nuo galo skiemenyje. Kiti daiktavardiniai *-yti* vediniai paprastai kirčiuojami šaknyje. Pasitaikanti priesaginį kirčiavimą skatina pamatinių daiktavardžių silpnieji kamienai, vedinių specifinė darybinė reikšmė (darytis tam, virsti, trauktis, apsinešti tuo, įgauti ypatybių to, kas pasakyta pamatiniu žodžiu), savita vedinių fonologinė struktūra (šaknyje padėtinio ilgumo balsis *a* arba mišrusis dvigarsis *an* – pirmasis dvigarsio dėmuo irgi *a*). Būdvardinių *-yti* vedinių kirčiavimui įtakos turi pamatinių žodžių akcentinė galia (vediniai, grindžiami 4 kirčiuotės būdvardžiais, kirčiuojami šaknyje; vediniai, grindžiami 3 arba 1 kirčiuočių būdvardžiais, kirčiuojami priesagoje (pastarųjų darybinė reikšmė labai panaši į priesaginio kirčiavimo daiktavardinių vedinių darybinę reikšmę). Veiksmažodiniai *-yti* vediniai paprastai turi kirčiuotą tvirtagalę arba trumpą šaknį (*DŽ₃* duomenys nepatvirtina kai kurių akcentologų teiginių, kad tokių veiksmažodžių šaknis tik tvirtaprade). Pasitaikantys reti priesaginio kirčiavimo atvejai rodo *-yti* veiksmažodžių priesaginio kirčiavimo plėtimosi galimybes.

8. Akcentiškai nenusistovėjusių priesagų veiksmažodžių grupėje pastebima aiški tendencija pamažu išplėsti priesaginio kirčiavimo erdvę.

9. Nemažos priesagų *-uoti, -inti, -oti, -ėti, -auti, -telėti, -inėti, -yti* veiksmažodžių dalies kirčiavimas yra nesisteminis. Atsižvelgiant į konkrečius priesaginių vedinių kirčiavimo dėsninumus ir tendencijas, realią vartoseną, tokių veiksmažodžių kirčiavimo norma tikslintina.

Teorinė ir praktinė reikšmė.

1. Darbe pateiktas išsamus priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo aprašas gali būti naudingas tiriant lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimą.

2. Disertacijos išvados svarbios lietuvių kalbos akcentologijai, jos gali būti panaudotos ir platesniuose lietuvių kalbos morfonologijos tyrinėjimuose.

3. Nustatyti priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo dėsningumai bus pravartūs ateityje koreguojant pasitaikančius nesisteminį, nedėsningo arba realios vartosenos neremiamo kirčiavimo atvejus.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado, devynių konkretesnių nagrinėjimo dalių, išvadų ir panaudotos literatūros sąrašo. Įvadinėje dalyje iškeliamas priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo aktualumas ir naujumas, apibrėžiami darbo tikslai, metodika, bendrais bruožais apžvelgiama priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo tyrinėjimų istorija, nusakomi pagrindiniai teiginiai. Pagrindinė disertacijos dalis – priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo aprašas – suskirstyta į 9 dalis pagal nagrinėjamų veiksmažodžių priesagų skaičių. Priesagų *-uoti, -inti, -(i)oti, -ėti, -auti, -telėti, -inėti, -enti, -yti* vediniai pasižymi apibrėžtomis kirčiavimo taisyklėmis, specifinėmis reikšmėmis ir daryba, savitomis kirčiavimo posistemėmis, todėl ir nagrinėjami skyriumi. Atsižvelgiama į priesagų darumą (pradedama nuo dariausios priesagos *-uoti* vedinių ir baigiama nedariausios priesagos *-yti* veiksmažodžiais). Kiekviena atskira dalis pradedama trumpa aptariamąs priesagos vedinių kirčiavimo tyrinėjimo apžvalga (nusakoma, kas padaryta, kokios kirčiavimo problemos dar tyrinėtinos). Pateikiami naujausi faktiniai duomenys, nurodoma patikslinta veiksmažodžių priesaginio, šakninio, dvejojo kirčiavimo procentinė išraiška. Po to eina detali vedinių kirčiavimo analizė. Jie nagrinėjami atskiruose skyriuose, kurie savo ruožtu skaidomi į poskyrius, grupes pagal kirčiavimo, darybos, semantikos ir kitus požymius. Kiekviena dalis baigiama apibendrintomis dalinėmis išvadomis. Darbo pabaigoje išdėstomos galutinės priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo tyrimo išvados, nurodomas cituotos literatūros sąrašas (101 pozicija). Bendra darbo apimtis – 186 puslapiai.

Aprobavimas. Darbas svarstytas jungtiniame Vilniaus pedagoginio universiteto Lietuvių kalbotyros katedros ir doktorantūros komiteto posėdyje.

1997 m. gruodžio 11 d. Vilniaus pedagoginiame universitete įvyko I respublikinė doktorantų ir jų mokslinių vadovų konferencija, kurioje buvo perskaitytas pranešimas „Priesagos *-ėti* veiksmažodžių kirčiavimas“.

I DALIS. PRIESAGOS *-UOTI* VEIKSMAŽODŽIŲ KIRČIAVIMAS

Pati dariausia lietuvių kalbos veiksmažodžių priesaga yra *-uoti*. DŽ₃ *-uoti* veiksmažodžių kirčiavimas atrodo taip (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. Priesagos *-uoti* vedinių kirčiavimas

Kirčiavimo tipas	Skaičius	Procentai
Priesaginio kirčiavimo	1311	95,5%
Šakninio kirčiavimo	36	2,6%
Dvejopo kirčiavimo	26	1,9%

Šakninio ir dvejopo kirčiavimo pavyzdžių žymiai daugiau priesagos *-uoti* variantų – daugiaskiemenių priesagų – veiksmažodžių grupėje (žr. 2 lentelę):

2 lentelė. Šakninio ir dvejopo kirčiavimo priesagos *-uoti* veiksmažodžių pasiskirstymas

Kirčiavimo tipas	Priesagos <i>-uoti</i> vediniai	Daugiaskiemenių <i>-uoti</i> priesagų vediniai
	skaičius / procentai	skaičius / procentai
Šakninio kirčiavimo	2 (5,5%)	34 (94,5%)
Dvejopo kirčiavimo	4 (15,4%)	22 (84,6%)

Todėl darbe *-uoti* veiksmažodžių kirčiavimas aptariamas atsižvelgiant ne tiek į darybos pamatą, kiek į konkrečią priesagos „išvaizdą“ – vediniai skiriami į dvi grupes: priesagos *-uoti* (čia patenka ir tarptautiniai žodžiai su priesaga *-izuoti*) veiksmažodžiai ir *-uoti* variantų (daugiaskiemenių priesagų) veiksmažodžiai.

Priesagos *-uoti* vediniai, nepaisant pamatinių žodžių morfonologinių ypatybių, paprastai kirčiuojami priesagoje:

- priesaginio kirčiavimo – 1200 (99,5%)
- šakninio kirčiavimo – 2 (0,17%)
- dvejopo kirčiavimo – 4 (0,33%)

Vardažodiniai *-uoti* vediniai sudaro apie 90% visų šios priesagos veiksmažodžių. Didžiausią dalį vardažodinių vedinių grupėje užima visų 4 kirčiuočių **daiktavardžiais** grindžiami *-uoti* veiksmažodžiai: *auksuoti* (: *auksas* 1); *ginkluoti* (: *ginklas* 2); *kelmuoti* (: *kėlmas* 3); *sloguoti* (: *slogà* 4). DŽ₃ nurodo du veiksmažodžius – *grúoduoti* ir *vápučiuoti* – su kirčiu šaknyje (išlaikoma pamatinių žodžių tvirtaprādė priegaidė). Toks morfonologiškai idiomatizuotas veiksmažodžių kirčiavimas yra arba tarminis reiškinys, arba ankstesnės *-uoti* veiksmažodžių kirčiavimo sistemos reliktas. DŽ₃ pateikia vieno veiksmažodžio kirčiavimo gretybes: *sánykiuoti* ir *sánykiuoti* (: *sánykis*).

Būdvardiniai *-uoti* vediniai, nepaisant pamatinių žodžių akcentinių, morfono-

loginių ar semantinių ypatybių, irgi kirčiuojami priesagoje: *gyvúoti* (:gývas, -à); *keturlinkúoti* (:ketùrlinkas, -a); *žvairúoti* (:žvairas, -à). Bendrinės lietuvių kalbos žodynuose, akcentologijos darbuose labai įvairavęs *-uoti* vedinių, pamatuotų spalvas, atspalvius reiškiančiais būdvardžiais, kirčiavimas. DŽ₃ gana ryžtingai atsiskaito daugelio tokių veiksmažodžių šakninio kirčiavimo gretybių, palikti tik trijų veiksmažodžių kirčiavimo variantai: *giedrúoti* ir *gièdruoti* (:gièdras, -à); *margúoti* ir *mařguoti* (:márgas, -à); *pilkúoti* ir *pílkuoti* (:pílkas, -à). Šakninio kirčiavimo variantai, susiję su tvirtapradės šaknies būdvardžiais, patiria cirkumfleksinę metatoniją (ji aiškintina vedinių semantikos ypatumais). Kai kuriuose šaltiniuose siūlomas tik priesaginis *giedrúoti*, *margúoti*, *pilkúoti* kirčiavimas yra pagrįstas ir perspektyvus.

Veiksmažodiniai -uoti vediniai kirčiuojami priesagoje: *blizgúoti* (:blizgėti, blizga); *krypúoti* (:krypti). Dalis *-uoti* vedinių darybos atžvilgiu sietini su **jaustukais** arba **ištiktukais**. Jų kirčiavimas nepažeidžia esamos priesagos *-uoti* kirčiavimo sistemos: *burkúoti* (:burkū, burkū); *dejúoti* (:dejà).

Su priesaga *-uoti* yra sudaryta daug veiksmažodžių, grindžiamų **tarptautiniais žodžiais**. Jų kirčiavimas niekuo nesiskiria nuo lietuviškos kilmės *-uoti* vedinių – visi kirčiuojami priesagoje: *cementúoti* (:cemeñtas); *filmúoti* (:fílmas). Prie šios grupelės šlietuši ir tarptautiniai veiksmažodžiai, turintys priesagą *-izuoti* – visų jų kirčiuota priesaga: *detalizúoti* (:detalè); *poetizúoti* (:poetas).

Veiksmažodžių su priesagos -uoti variantais – daugiaskiemenėmis priesagomis – kirčiavimas gerokai skiriasi nuo pagrindinės priesagos *-uoti* vedinių. Būtent šioje grupėje pastebimas didžiausias procentas šakninio kirčiavimo atvejų (žr. 2 lentelę). Tokio tipo veiksmažodžiai paprastai daromi iš veiksmažodžių arba ištiktukų (neretai darybos pamatas nėra visai aiškus). Tokių veiksmažodžių kirčiuotos šaknies priegaidė – tvirtagalė, neretai metatoninė – motyvuota ir ikoniškai: veiksmažodžiai reiškia tęsiamą neaktyvų veiksmą. Tačiau į bendrinę kalbą vis labiau skverbiasi ir priesaginis tokio tipo veiksmažodžių kirčiavimas. Akivaizdžiai veikia pagrindinės priesagos *-uoti* vedinių priesaginio kirčiavimo analogija. Tokios struktūros *-uoti* vedinių kirčiavimas DŽ₃ atrodo taip:

• priesaginio kirčiavimo	-	111	(66,4%)
• šakninio kirčiavimo	-	34	(20,4%)
• dvejojimo kirčiavimo	-	22	(13,2%)

DŽ₃ randame net su 18 aptariamąs struktūras (daugiaskiemenių, išplėstinių priesagų) priesagos *-uoti* variantų vartojamų veiksmažodžių. Tokių priesagos *-uoti* variantų akcentinės savybės nėra vienodos.

Nedominacinės daugiaskiemenės priesagos -uriuoti veiksmažodžiai paprastai kirčiuojami šaknyje. Jų tvirtagalė priegaidė (dažnai metatoninė) motyvuota ikoniškai. Labai dažna tokių veiksmažodžių daryboje šaknies balsių kaita – ir kokybi-

nė, ir kiekybinė. Ji greičiausiai irgi kiek skatina šakninį tvirtagalį kirčiavimą. Paminiai aptariamų vedinių žodžiai paprastai yra veiksmazodžiai arba veiksmazodiniai ištiktukai: *kýburiuoti* (:kýboti, kýbo); *snýguriuoti* (:snìgti); *stûguriuoti* (:stáugti). Vis dėlto priesagos *-uriuoti* nedominacinis statusas dabartinėje kalboje pamažu silpsta. DŽ₃ nurodo 5 *-uriuoti* veiksmazodžių kirčiavimo variantus: *plūduriuoti* // *plūduriúoti*; *výturiuoti* // *vyturiúoti*; *sũkuriuoti* // *sũkuriúoti*; *viñguriuoti* // *vinguriúoti*; *žýburiuoti* // *zyburiúoti*; *muturiúoti* nurodoma vienintelė priesaginio kirčiavimo norma. Priesaginį tokių darinių kirčiavimą skatina ir *-uriuoti* baigmenį turintys daiktavardžiais grindžiami priesaginio kirčiavimo *-uoti* vediniai: *kauburiúoti* (:kauburýs), *viduriúoti* (:viduriaĩ).

Nedominacinėmis galėtume laikyti daugiaskiemenes priesagas *-anduoti*, *-induoti*, *-unduoti*. Tokių priesagų veiksmazodžiai išlaikę šakninį kirčiavimą: *làkanduoti*, *klìbinduoti*, *klùbunduoti*. Šių veiksmazodžių kirčiuotos šaknies vokalizmas panašus – trumpieji balsiai. Jie rodo trumpą, neaktyvų veiksmą.

Keleriopo akcentinio statuso yra veiksmazodžių priesagos *-uliuoti*, *-al(i)uoti*, *-ar(i)uoti*, *-er(i)uoti*, *-eliuoti*, *-ikuoti*. Šių veiksmazodžių grupėje yra nemažai senojo šakninio kirčiavimo pavyzdžių (jie pasižymi reguliaria ir dėsninga cirkumfleksine metatonija), tačiau priesaginis kirčiavimas dominuoja (žr. 3 lentelę):

3 lentelė. Akcentiškai nenusistovėjusių *-uoti* daugiaskiemenių priesagų veiksmazodžių kirčiavimas

Kirčiavimo tipas	<i>-ul(i)uoti</i> vedinių skaičius	<i>-al(i)uoti</i> vedinių skaičius	<i>-ar(i)uoti</i> vedinių skaičius	<i>-eriuoti</i> vedinių skaičius	<i>-eliuoti</i> vedinių skaičius	<i>-ikuoti</i> vedinių skaičius
Priesaginio kirčiavimo	54	20	4	1	2	2
Šakninio kirčiavimo	6	4	4	2	-	2
Dvejopo kirčiavimo	7	2	6	-	1	1

Apie pusė daugiaskiemenių *-uoti* priesagų funkcionuoja kaip **dominacinės kirčiuotos** (*-iniuoti*, *-aguoti*, *-aškuoti*, *-atuoti*, *-etuoti*, *-esčiuoti*, *-učiuoti*). DŽ₃ nenurodo nė vieno tokių priesagų šakninio kirčiavimo veiksmazodžio.

II DALIS. PRIESAGOS *-INTI* VEIKSMAŽODŽIŲ KIRČIAVIMAS

Viena dariausių priesagų yra *-inti*. DŽ₃ šios priesagos veiksmazodžių kirčiavimas pasiskirstęs taip (žr. 4 lentelę):

Kirčiavimo tipas	Skaičius	Procentai
Šakninio kirčiavimo	965	87,3%
Priesaginio kirčiavimo	132	11,9%
Dvejopo kirčiavimo	9	0,8%

Toks pasiskirstymas idealiai neatspindi realios vartosenos. Didesnis ar mažesnis kai kurių *-inti* vedinių kirčiavimo įvairavimas pastebimas DŽ, kituose žodynuose, literatūroje. Tarminio kirčiavimo pavyzdžiai, patekę į bendrinę kalbą, irgi kartais nepaklūsta esamai bendrinės kalbos kirčiavimo sistemai. Pasitaikantys *-inti* veiksmažodžių homografi neretai kirčiuojami nevienodai. Patogiausia priesagos *-inti* veiksmažodžių kirčiavimą aptarti ne tiek darybiškai siejant su pamatiniais žodžiais, kiek atsižvelgiant į jų akcentines savybes. Formalus darybos pamatas kiek aktualesnis kirčiuota priesaga pasižymintiems vediniams – daugelis jų grindžiami veiksmažodžiais. Tiesa, jų tokį kirčiavimą labiau skatina kiti morfonologiniai veiksniai. Kirčiuotą šaknį turi didžioji dauguma – ir vardažodinių, ir veiksmažodinių – vedinių.

1. ŠAKNINIO KIRČIAVIMO *-INTI* VEIKSMAŽODŽIAI

Didžioji priesagos *-inti* veiksmažodžių dalis linkusi išlaikyti kirčiuotą šaknį. Šaknyje kirčiuojamų *-inti* veiksmažodžių DŽ₃ yra 965. Jie sudaro 87,3% visų šios priesagos veiksmažodžių. Tokie vediniai DŽ₃ pasiskirstę taip:

- tvirtagalės šaknies – 482 (50,0%)
- tvirtapradės šaknies – 293 (30,3%)
- trumpos šaknies – 190 (19,7%)

Šios priesagos vediniai nevienodai perima pamatinių žodžių kirčiuotų šaknų akcentines savybes. Vieni išlaiko pamatinių žodžių turėtas priegaides, kiti patiria priegaidžių kaitą, dar kitiems būdingas kirčio vietos kitimas. Tokių veiksmažodžių kirčiavimas aiškintinas remiantis įvairiais morfonologiniais veiksniais.

Trumpos šaknies veiksmažodžiai gali būti siejami su veiksmažodžiais, veiksmažodinės kilmės išiktukais, vardažodžiais: *krūtinti* (: *krutėti*, *krūta*); *bàkinti* (: *bàk*); *dùjinti* (: *dùjos*).

Ilgos šaknies veiksmažodžiai, turintys pagrindinę – **kauzatyvinę** – reikšmę, paprastai priegaidžių kaitos nepatiria, išlaiko nepakitusių pamatinio žodžio priegaidę. Nemažai *-inti* veiksmažodžių turi tvirtagalius šaknyje esančius padėtinio ilgumo balsius *a*, *e*. Tokią šaknį turi ir pamatiniai žodžiai: *āšarinti* (: *āšara*); *dērinti* (: *derėti*, *dēra*); *lākinti* (: *làkti*, *lāka*). Panašios struktūros vediniai, patiriantys kokybinę šaknies balsių kaitą, kirčiuojami priesagoje. Nemažai *-inti* vedinių išlaiko pa-

matinių žodžių – veiksmazodžių ir vardažodžių – tvirtagalę priegaidę. Dažnai jų šaknyje yra dvibalsis: *šaũkinti* (:šaũkti); *kreĩvinti* (:kreĩvas, -à); *vaĩkinti* (:vaĩkas). Tačiau ir kitokį vokalizmą šaknyje turintys *-inti* veiksmazodžiai išlaiko pamatinių žodžių tvirtagalę priegaidę: *gėĩlinti* (:gėĩlas, -à); *prõtinti* (:prõtas); *šĩrĩdinti* (:šĩrĩsti, šĩrĩdo). Priesagos *-inti* vediniai, grindžiami tvirtapradės šaknies veiksmazodžiais ar vardažodžiais, išlaiko pamatinių žodžių tvirtapradę priegaidę: *áĩkinti* (:áĩkti); *báĩminti* (:báĩmė); *tĩrĩnti* (:tĩras, -à). Pamatinio žodžio priegaidę išlaiko *-inti* varianto *-dinti* veiksmazodžiai (šis dėsniumas negalioja tam tikros darybinės reikšmės *-dinti* vediniams, dėl ikoninių ypatumų patiriantiems metatoniją; taip pat yra viena išimtis – *jõdinti*): *kárdinti* (:kárti); *kiĩrsdinti* (:kiĩrsti). Priesagos *-dinti* veiksmazodžiai, darybiškai siejami su priesaga turinčiais veiksmazodžiais, perima jų priesagos tvirtapradę priegaidę nepakitusia: *gabėndinti* (:gabėnti); *varĩdinti* (:varĩti). Vieno *valgydĩnti* kirčiavimas yra kitoks – kirtis yra naujojoje priesagoje *-dinti*.

Cirkumfleksinė metatonija dėsningai vyksta tuose *-inti* veiksmazodžiuose, kurie padaryti iš pejoratyvinių daiktavardžių. Tvirtagalę priegaidę skatina vedinių ikoniniai ypatumai. Tokie veiksmazodžiai reiškia lėtą, neaktyvų veiksmą – ėjimą, slinkimą, judėjimą (dažnai dar turi papildomą menkinamąjį atspalvį): *gvėĩrĩnti* : *gvėra*; *slañpĩnti* : *slampa*; *šlėrvĩnti* : *šlėrva*. Trys tokio tipo veiksmazodžiai DŽ₃ pateikti su tvirtaprade priegaidę: *kemėžĩnti*, *liũmpĩnti*, *plũšĩnti*. Tokia veiksmazodžių priegaidė kelia pagrįstą abejonių. DŽ₃ pateikia vieno veiksmazodžio abi kirčiavimo galimybes: *pėstĩnti* ir *pėštĩnti* (*pėštĩnti* – sistemiškesnis). Cirkumfleksinė metatonija kitais atvejais priesagos *-inti* veiksmazodžiams nėra būdinga. Išimtis – veiksmazodžiai *jõdinti*, *stõvĩnti* ir *tũžĩnti* (tvirtagalę priegaidę galbūt aiškintina ikoninėmis funkcijomis). Vis dėlto tokia vedinių priegaidė kelia ir abejonių. Jas stiprina šių veiksmazodžių priegaidžių įvairavimas žodynuose. DŽ galėtų pasirinkti: pateikti šiuos 3 veiksmazodžius su abiem priegaidėm arba nurodyti tik tvirtapradės šaknies vedinius (*jõdinti*, *stõvĩnti*, *tũžĩnti*).

Dėsninga ir reguliari **akũtinė metatonija** pastebima deminutyvinės-iteratyvinės darybinės reikšmės *-inti* veiksmazodžiuose. Paprastai tokie veiksmazodžiai rodo įvairius aktyvius pasikartojančius (dažnai atliekamus su įstanga) garsus. Taigi akũtinę metatoniją sukelia vedinių ikoninės savybės – tvirtapradę priegaidę aiškiau iliustruoja semantines savybes: *klĩkĩnti* : *klĩkti*; *plėrpĩnti* : *plėrpti*; *ũžĩnti* : *ũžti*. Dažnai greta pamatinių tvirtagalės šaknies veiksmazodžių yra ir tvirtapradžių ištiktukų, reikšme artimų vediniams ir lyg savotiškai įsiūlančių tvirtapradę priegaidę: *bĩrbĩnti* (:bĩrbti; bĩrbt); *cĩpĩnti* (:cĩpti; cĩpt); *pĩpĩnti* (:pĩpti; pĩpt). Vieno kito panašios darybinės reikšmės veiksmazodžio priegaidės žodynuose įvairuoja. DŽ₃ keтуриų veiksmazodžių pateikia abu variantus: *dárdĩnti* ir *daĩrdĩnti* (:dardėti, dárda (dar̃da)); *dũžgĩnti* ir *dũzgĩnti* (:dũzgėti, dũžga; dũžgti, dũžgia); *žvángĩnti* ir *žvaĩngĩnti* (:žvangėti, žvánga (žvaĩnga)); *maĩmĩnti* ir *mármĩnti* (:marmėti, maĩma (márma)).

Tokių veiksmazodžių dvejetainę kirčiavimą greičiausiai lemia nenusistovėjęs pamatinių žodžių kirčiavimas. Problemiškas DŽ₃ siūlymas vartoti tik su tvirtagale priegaide veiksmazodžius *bañbinti* (:*bambėti*, *bañba* (*bámba*)), *biñbinti* (:*biñbti*), *čyrinti* (:*čyrū*), *kaũkinti* (:*kaũkti*), *skañbinti* (:*skambėti*, *skañba* (*skámba*)), *žyžinti* (:*žyži*), *zviñbinti* (:*zviñbti*). Kiti *-inti* veiksmazodžiai dėsninga metatonija nepasižymi. Pažymėtina, kad nemaža grupė tokių vedinių (apie 25) šaknyje turi dvibalčius ar mišriuosius dvigarsius, prasidedančius *a*, *e*: *áipinti* (:*áipti*); *dáuginti* (:*daũg*); *kálbinti* (:*kalbėti*, *kałba*); *várginti* (:*vařgti*; *vařgas*). Kartais tvirtapradės priegaidės atsiradimą paaiškinti nėra paprasta. Mat vediniai ir semantiškai, ir formalia savo struktūra gali turėti darybos ryšių su paraleliniais arba tais pačiais, tik skirtingų priegaidžių, pamatiniais žodžiais: *láisvinti* (:*laĩsvas*, *-à*; *laĩsvė*); *ráibinti* (:*ráibas*, *-à*; *raĩbas*, *-à*; *raĩbti*).

Nemažai priesagos *-inti* veiksmazodžių pasidaroma su **šaknies balsių kaita**. Ypač svarbi tokiems vediniams kokybinė balsių kaita, paprastai sukelianti svarbius akcentinius pakitimus – patyrę tokią balsių kaitą *-inti* vediniai paprastai kirčiuojami priesagoje. Tiesa, šis dėsningumas nėra absoliutus. Tam tikros darybinės reikšmės veiksmazodžiai, nepaisydami pasitaikančios balsių alternacijos, dėl ikoninių ypatumų apibendrina tam tikrą šakninį kirčiavimą, neretai palydimą metatonijos. Kiekybinė šaknies balsių kaita sukelia akcentinius pakitimus šaknyje (atsiranda tvirtagalė priegaidė), bet neskatina priesaginio kirčiavimo: **y : i** (*lỹkinti* : *lĩkti*); **ũ : u** (*glũdinti* : *glũsti*, *glũdo*); **ė : e** (*nėšinti* : *nėšti*). Prie tokių veiksmazodžių šlietuši ir tie *-inti* vediniai, kurie daromi iš intarpinių veiksmazodžių, pasižyminčių skirtinga pagrindinių formų fonetine struktūra: *nỹrinti* (:*nĩrti*, *nỹra*, *nĩro*); *svỹrinti* (:*svĩrti*, *svỹra*, *svĩro*). Tokių vedinių ilgos kirčiuotos šaknies priegaidė – tik tvirtagalė.

Skyriumi minėtini *-inti* vediniai, bendrinėje kalboje vartojami patyrę **kirčio vietos kaitą**: *dramáitinti* (:*drámą*); *lebėdinti* (:*lėbeda*); *simbòlinti* (:*siñbolis*). Vedinių ir pamatinių žodžių kirčiuoti skiemenys nesutampa – darinio kirtis šoka į greta esantį skiemenį. (Gali būti ir kitokių pastabų dėl kai kurių tokių veiksmazodžių kirčio vietos – *dramáitinti*, *simbòlinti* galbūt sietini ir su būdvardžiais *dramátiškas*, *-a*; *simbòliškas*, *-a*; tuomet apie kirčio vietos kaitą nekalbėtume.) Šnekamojoje kalboje yra ir daugiau *-inti* veiksmazodžių, linkusių patirti kirčio vietos kaitą: *apmokėštinti* (:*mókestis*); *įasmėninti* (:*ásmenį*); *visuomėninti* (:*visúomenė*). Vis dėlto bendrinėje kalboje toks kirčiavimas nėra toleruojamas – įteisintas tokių veiksmazodžių vartojimas be kirčio vietos kaitos.

2. PRIESAGINIO KIRČIAVIMO *-INTI* VEIKSMAŽODŽIAI

Kirčiuotą priesagą *-inti* turinčių veiksmazodžių nėra daug. Jie sudaro tik 11,9% (DŽ₃ jų yra 132) visų šios priesagos darinių. Priesaginį kirčiavimą labiausiai skatina kokybinė šaknies balsių kaita. Įtakos turi ir pamato kalbos dalis.

Daugiausia priesaginio kirčiavimo atvejų yra **veiksmažodinių -inti vedinių** grupėje – 120 (90,9% visų priesaginio kirčiavimo atvejų). Didelę grupę veiksmažodinių vedinių sudaro veiksmažodžiai su **šaknies balsių kokybine kaita**. Šis morfonologinis veiksnys ir lemia tokių darinių priesaginį kirčiavimą: **a : e** (*ga-dinti : gèsti, gèdo*); **a(R) : e(R)** (*skandinti : skęsti, skeñdo*); **a : e (è)** (*lakinti : lèkti, lèkia*); **ai : y** (*daiğinti : dýgti*); **ai : i** (*maiñinti : mįsti, mįto*) ir kt. Nemažai yra ir tokių darinių, kurie remiasi ar gali remtis ne vienu darybos pamatu, o iš sykio dviem ar daugiau – greta esantys veiksmažodžiai su šaknies balsių kaita darybos metu gali veikti darinius: *auginti (:áugti; úgti; plg. úğinti)*; *kabinti (:kabéti, kábo; kèbti, keñba, kèbo; kìbti)*; *knapinti (:knápti; knùpti; knópti)*. Keletas -inti veiksmažodžių, patyrusių kokybinę balsių kaitą ir todėl kirtį turinčių priesagoje, sudaro savotiškas poras su panašios arba labai artimos reikšmės (panaši ir fonetinė struktūra) kitais -inti vediniais, kuriems tiesioginė balsių kaita nebūdinga. Pastarųjų priesaginis kirčiavimas apibendrinamas pagal balsių kaitą patyrusių giminiškųjų žodžių priesaginio kirčiavimo analogiją: *alsinti – ilsinti (:ílsti)*; *dvasinti – dvėsinti (:dvěsti)*; *rauginti – rūginti (:rúgti)*. Yra ir tokių -inti veiksmažodžių, nepatiriančių šaknies balsių kaitos, bet kirčiuojamų priesagoje: *bėginti (:bégti)*; *nokinti (:nókti)*; *šokinti (:šókti)*. Pabrėžtina, kad DŽ₃ pateikti tokie tik priesaginio kirčiavimo veiksmažodžiai atspindi realų jų vartojimą gyvojoje kalboje – šakninis, nors ir dėsningesnis, kirčiavimas jau beveik neturi atramos gyvojoje kalboje. Toks kirčiavimas – nežymus signalas, kad pamažu silpsta šakninis veiksmažodinių -inti vedinių kirčiavimas ir pagal vedinių, patyrusių šaknies balsių kaitą, kirčiavimo analogiją plinta priesaginis kirčiavimas.

Kirčiuotą priesagą turi tik 11 **vardažodžiais** (9 – būdvardžiais, 2 – daiktavardžiais) grindžiamų -inti veiksmažodžių. Toks kirčiavimas šioje vedinių grupėje itin retas. Priežastys, nulėmusios tokių veiksmažodžių priesaginį kirčiavimą, nėra visai aiškios. Toks kirčiavimas iliustruoja -inti vedinių tendenciją išplėsti priesaginio kirčiavimo erdvę.

3. DVEJOPO KIRČIAVIMO -INTI VEIKSMAŽODŽIAI

DŽ₃ randame 9 priesagos -inti veiksmažodžius, kurių leidžiamas dvejopas kirčiavimas: *dárginti* ir *darginti*; *gársinti* ir *garsinti*; *lašintis* ir *lāžintis*; *narūnti* ir *nártinti*; *(su)škařdinti* ir *(su)skardinti*; *smalsinti* ir *smalsinti*; *tvirkinti* ir *tvirkinti*; *váiřinti* ir *vaiřinti*; *výtinti* ir *vyñinti*. Tiek šakninis, tiek priesaginis šių veiksmažodžių kirčiavimas nesunkiai paaiškinamas morfonologiniais ir semantiniais faktoriais. Įteisinti dvejopo kirčiavimo pavyzdžiai remtų siūlymus nurodyti ir daugiau perspektyvių kirčiavimo variantų.

III DALIS. PRIESAGOS *-(i) OTI* VEIKSMAŽODŽIŲ KIRČIAVIMAS

DŽ₃ pateikia apie 850 priesagos *-(i)oti* veiksmažodžių. Jų kirčiavimas atrodo taip (žr. 5 lentelę):

5 lentelė. Priesagos *-(i)oti* vedinių kirčiavimas

Kirčiavimo tipas	Skaičius	Procentai
Priesaginio kirčiavimo	456	53,5%
Šakninio kirčiavimo	364	42,7%
tvirtapradės šaknies	288	79,1%
tvirtagalės šaknies	67	18,4%
trumpos šaknies	9	2,5%
Dvejopo kirčiavimo	32	3,8%

Disertacijoje kitokių principu nei E.Jakaitienės, A.Laigonaitės, P.Skardžiaus, B.Stundžios, V.Vaitkevičiūtės darbuose kalbama apie *-(i)oti* vedinių kirčiavimą. Iškeliamas formalusis morfonologinis veiksnys – konkretus priesagos *-(i)oti* variantas. Palyginus *-(i)oti* (ir jos variantų) ir daugiaskiemenių (išplėstinių) priesagų veiksmažodžius, matyti jų aiškūs kirčiavimo polinkių kontrastai (žr. 6 lentelę):

6 lentelė. Priesaginio ir šakninio kirčiavimo pasiskirstymas priesagos *-(i)oti* variantų grupėse

Priesaginis kirčiavimas		Šakninis kirčiavimas	
Konkrečiau <i>-(i)oti</i> varianto vediniai	Proc.	Konkrečiau <i>-(i)oti</i> varianto vediniai	Proc.
<i>-oti</i> vediniai	79,7%	<i>-oti</i> vediniai	16,5%
<i>-ioti</i> vediniai	32,3%	<i>-ioti</i> vediniai	65,5%
daugiaskiemenių priesagų vediniai	14,9%	daugiaskiemenių priesagų vediniai	68,1%

Nevienodai pasiskirstę šiose grupėse šakninio kirčiavimo vediniai ir pagal priegaides (tvirtapradės priegaidės veiksmažodžiai: *-oti* – 51,5%; *-ioti* – 94%; daugiaskiemenių priesagų – 12,5%; tvirtagalės priegaidės veiksmažodžiai: *-oti* – 47%; *-ioti* – 4,9%; daugiaskiemenių priesagų – 72%). Todėl aptariami veiksmažodžiai ir skirstomi į 3 atskiras grupes.

1. PRIESAGOS *-OTI* VEIKSMAŽODŽIAI

Priesagos *-oti* vedinių kirčiavimas akcentiškai nėra nusistovėjęs. Tokių veiks-

mažodžių kirčiavimui įtakos turi leksinis-gramatinis veiksnys (pamatinio žodžio kalbos dalis), šaknies balsių kaitos, metatonija, retkarčiais – tam tikra fonetinė vedinio šaknies struktūra. Šakninį ar priesaginį kirčiavimą veikia ir vedinio reikšmės atspalviai – įstangos ir kartotinių veiksmažodžių kirčiavimas skiriasi. DŽ₃ -oti vedinių kirčiavimas atrodo taip:

- priesaginio kirčiavimo – 318 (79,7%)
- šakninio kirčiavimo – 66 (16,5%)
- dvejojimo kirčiavimo – 15 (3,8%)

Veiksmažodiniai -oti vediniai, reiškiantys ne kartą, tarpais, su įstanga atliekamą veiksmą, paprastai kirčiuojami šaknyje tvirtapradiškai. Tokių veiksmažodžių daryboje ypač populiarūs kiekybinė šaknies balsių kaita **ū:u** ir **y:i**: *grūdoti* (:grūsti, grūdo); *knūboti* (:knūbti). Veiksmažodiniai -oti vediniai pažįsta ir kitokią – kokybinę – šaknies balsių alternaciją (*laidoti* : *léisti*). Šios grupės vedinių daryboje dalyvauja akūtinė metatonija. Pamatinių žodžių tvirtagalė priegaidė dėl vedinių ikoninių ypatumų dėsningai keičiama: *lindoti* (:lįsti, liūdo); *niokoti* (:niōkti). Veiksmažodiniai (arba išiktukiniai) vediniai, rodantys veiksmą, atliekamą be įstangos, dažnai pasikartojantį, kirčiuojami priesagoje: *bliūvoti* (:bliūuti, bliūvė); *bauboti* (:baūbti). Veiksmažodžiai, šaknyje turintys ilgąjį *ė*, kaip ir panašios struktūros -*oti* veiksmažodžiai (beje, vediniai turi ne įstangos, o veiksmo dažnumo reikšmę), kirčiuojami irgi priesagoje: *kėtoti* (:kėsti, kėtė); *plėtoti* (:plėsti, plėtė). Kai kurie -*oti* veiksmažodžiai, turintys šaknyje *ė*, kirčiuojami šaknyje tvirtagališkai: *grėboti* (:grėbti); *knėboti* (:knėbti; kneibti). Toks pastarųjų veiksmažodžių kirčiavimas sunkiai nusakomas kokiais nors dėsningumais. Galbūt turi įtakos šakninio *e* varijavimas su *ė* pamatiniuose žodžiuose arba paraleliniuose -*oti* veiksmažodžiuose: *grėboti* – *grebóti*; *knėboti* – *knebóti*; *tėpoti* – *tėpti*. Dviejų veiksmažodžių DŽ₃ nurodyti abu kirčiavimo variantai: *plyšoti* ir *plyšóti* (:plyšti); *siąutoti* ir *siautóti* (:siaūsti, siaūtė). Pagal nusižiūrėtą gausių tvirtagališkai šaknyje kirčiuojamų tarnybių *kařgoti*, *kleĩgoti*, *naĩvoti*, *peĩzoti*, *puĩskoti*, *tōpoti*, *zuĩdoti* analogiją tvirtagališkai šaknyje kirčiuojama ir daugiau veiksmažodžių: (*ap*)*driōkoti* (:driōkti); *čiuōpoti* (:čiuōpti); *šauĩkoti* (:šauĩkti).

Šios priesagos **vardažodiniai veiksmažodžiai** paprastai kirčiuojami priesagoje: *kerėplóti* (:kerėpla 1); *kalėdóti* (:Kalėdos 2); *galvóti* (:galvą 3); *spalvóti* (:spalvą 4). Pamatinių žodžių kirčiuotė paprastai nelemia tokių veiksmažodžių kirčiavimo. Priesagos -*oti* vediniai, grindžiami daiktavardžiais, turinčiais priešdėlį *sq-*, kirčiuojami priešdėlyje: *sąlygoti*, *sąskaitoti*, *sąveikoti*. Pamatiniai tokių veiksmažodžių daiktavardžiai yra 1 kirčiuotės. Pamatinių žodžių priešdėlis *sq-* yra labai stiprios akcentinės galios. Šios priešastys ir lemia priesagos -*oti* vedinių priešdėlinį kirčiavimą (plg. *sąveikauti*). Nemaža dalis ir kitokių priesagos -*oti* veiksmažodžių, grindžiamų 1 kirčiuotės daiktavardžiais, turi kirčiuotą šaknį: *káinoti*, *kárpoti*, *kúopo-*

tis, núomoti, pāsakoti, śélotis, śméklotis, vārpoti, vógroti. Tokių veiksmažodžių šakniam kirčiavimui, matyt, lemiamos įtakos turi akcentiškai labai stipri pamatinių 1 kirčiuotės daiktavardžių tvirtapradė šaknis. Vienas šakninio kirčiavimo veiksmažodis *vānagoti* grindžiamas 3^b kirčiuotės daiktavardžiu *vānagas*. Nemažai *-oti* vedinių, darybiniais ryšiais susijusių su 1 kirčiuotės daiktavardžiais, DŽ₃ pateikti su kirčiavimo gretybėmis: *ašaróti* ir *āšaroti*; *audróti* ir *áudroti*; *darganóti* ir *dárganoti*; *samanóti* ir *sāmanoti*; *strazdanóti* ir *strāzdanoti*; *traiškanóti* ir *tráiškanoti*; *ūkanóti* ir *ūkanoti*; *vasaróti* ir *vāsaroti*. Šių veiksmažodžių kirčiavimo norma yra labai svyravusi žodynuose, akcentologijos literatūroje. Šakninis pastarųjų veiksmažodžių kirčiavimas pamažėl nyksta. Dar 4 veiksmažodžių kirčiavimo variantai DŽ₃ pateikti kiek kitaip (šakninis kirčiavimo variantas yra pagrindinis): *gléizoti* ir *gleizóti*; *kárloti* ir *karzlóti*; *pléiskanoti* ir *pleiskanóti*; *vākaroti* ir *vakaróti*. Įteisinti priesaginio kirčiavimo pavyzdžiai patvirtina daiktavardinių *-oti* vedinių tendenciją apibendrinti priesaginį kirčiavimą.

Priesagos **varianto** *-(s/š)noti* vediniai pasižymi vientisu kirčiavimu – visi kirčiuojami priesagoje: *klyknóti* (:klykti); *siurbsnóti* (:siuřbti); *verkšnóti* (:veřkti).

2. PRIESAGOS *-IOTI* VEIKSMAŽODŽIAI

Priesagos *-ioti* veiksmažodžių kirčiavimą lemia įvairūs morfonologiniai veiksniai: pamatinio žodžio kalbos dalis, vedinio fonetinė šaknies struktūra, metatonija (ir akūtinė, ir cirkumfleksinė), šaknies balsių alternacija, vedinio semantika, ikoniniai ypatumai ir kiti veiksniai. DŽ₃ nurodyti *-ioti* veiksmažodžiai kirčiuojami taip:

- priesaginio kirčiavimo – 131 (32,3%)
- šakninio kirčiavimo – 266 (65,5%)
- dvejojo kirčiavimo – 9 (2,2%)

Veiksmažodiniai *-ioti* vediniai paprastai turi kirčiuotą šaknį. Darant tokius vedinius, kartais pasitelkiama metatonija, šaknies balsių kaita. Absoliučiai visi **šaknies finale *dž*** prieš priesagą (**baigmuo *-džioti***) turintys *-ioti* vediniai kirčiuojami šaknyje. Pamatinio žodžio tvirtapradė priegaidė vedinyje išlieka nepakitusi, tvirtagalė pamatinio žodžio priegaidė keičiama tvirtaprade: *bráidžioti* (:brīsti, breńda, brīdo; *braidyti, braido*); *kándžioti* (:kąsti, kándo). Vienintelis veiksmažodis *guōdžioti* (:gúosti, gúodžia) DŽ₃ nurodomas su tvirtagale šaknies priegaide. Cirkumfleksinė metatonija tokiems vediniams nėra būdinga – veiksmažodžio *guōdžioti* tvirtagalės kirčiavimas priskirtinas išimtims.

Didelė dalis veiksmažodinių *-ioti* vedinių šaknyje turi **kirčiuotus dvigarsius, kurių pirmasis dėmuo *a* (*ai, au, al, am, an*)**. Pamatinių žodžių priegaidė vedinių kirčiavimo nelemia – apibendrinama tvirtapradė priegaidė, pabrėžianti tokių veiksmažodžių ir ikoninius ypatumus (įstango veiksmažodžių reikšmė reikalauja tvirtapradės priegaidės): *páikioti* : *paikti*; *pláukioti* : *plaūkti*; *smáugioti* : *smáugti*. To-

kių veiksmažodžių daryboje pastebima ir šaknies balsių kaita, neretai irgi palydima akūtinės metatonijos: *káišioti* : *kīšti*; *válkioti* : *vīlkti*. DŽ₃ dviejų veiksmažodžių nurodo dvejopą kirčiavimą: *gáinioti* ir *gainióti* (: *giñti*, *gēna*, *gìnė*); *rausióti* ir *ráu-sioti* (: *raūsti*). Tai rodo, jog aptariamoms struktūroms veiksmažodžiai gali turėti ir kitokių reikšmės atspalvį (veiksmas atliekamas ne tiek su įstanga, kiek lengvai pasikartojantis, dažninis), todėl jie kirčiuojami priesagoje. Veiksmažodiniai *-ioti* vediniai, turintys šaknyje dvigarsius, neprasidedančius *a* (*ei*, *ie*, *em*, *ir*, *um*, *un*, *ur* ir kt.), kirčiuojami kiek kitaip. Veiksmažodžiai, vartojami be įstangos reikšmės, kirčiuojami priesagoje: *klemšióti* (: *kleñšti*); *siekióti* (: *síekti*). Veiksmažodžiai, turintys papildomą įstangos reikšmę, kirčiuojami šaknyje: *kleišioti* (: *kleišti*); *urkioti* (: *urkti*). Pastarųjų tvirtagalė priegaidė yra greičiausiai tarminis reiškiny (aptariamais veiksmažodžiais vartojami tarmėse). Bendrinėje kalboje tokio tipo veiksmažodžiai dėl ikoninių ypatumų turėtų tvirtapradę priegaidę.

Atskirą grupę sudaro *-ioti* vediniai, grindžiamais **dviskiemeniais veiksmažodžiais, pasižyminčiais šaknies balsių kaita (dvigarsis – trumpasis balsis – ilgasis balsis)**. Jų tvirtagalė priegaidė galėjusi atsirasti ir dėl cirkumfleksinės metatonijos, kurią galėjo skatinti minėta savita šaknies balsių kaita: *gñioti* (: *gìnti*, *gìna*, *gýnė*); *pýlioti* (: *pìlti*, *pìla*, *pýlė*); *skñyoti* (: *skànti*, *skàna*, *skýnė*); *trñyoti* (: *trìnti*, *trìna*, *trýnė*). Dviejų veiksmažodžių – *mýnioti* ir *stúmioti* – DŽ₃ nurodomas tvirtapradis šaknies kirčiavimas. Žodynuose ir kitoje literatūroje galima rasti ir tvirtagalio kirčiavimo variantų. Matyt, derėtų įteisinti ir tvirtagalės šaknies šių veiksmažodžių formas. Vieno veiksmažodžio DŽ₃ nurodo du kirčiavimo variantus: *spýriotis* ir *spyriótiš*. Šakninis (su tvirtagale priegaide) šio veiksmažodžio kirčiavimas – labai dėsningas, nuosekliai papildantis tokios darybos vedinių grupę. Antrasis – gyvojoje kalboje netgi dažnesnis – kirčiavimo variantas rodo populiarėjantį veiksmažodinių *-ioti* vedinių priesaginį kirčiavimą (plg. dar *vynióti*).

Kiti ilguosius balsius šaknyje turintys *-ioti* veiksmažodžiai, beje, rodantys tarpais su įstanga atliekamą veiksmą, kirčiuojami šaknyje tvirtapradiškai: *múkioti* (: *mūkti*); *tąsioti* (: *tašyti*, *tąso*). Akūtinė metatonija tokios darybinės reikšmės vediniuose yra dėsninga. Tačiau gyvojoje kalboje vis labiau įsigali priesaginis tokių vedinių kirčiavimas. Priesagoje kirtį turi ir veiksmažodžiai, kurių šaknyje yra ilgasis balsis *é*. Priesaginį kirčiavimą skatina ir tokių veiksmažodžių reikšmė – rodomas ne atliekamas veiksmas su įstanga, o labiau veiksmo dažnumas: *bėgióti* (: *bégiti*); *ėmióti* (: *iñti*, *ėmė*); *šėlióti* (: *šėlti*). Pastarųjų vedinių priesaginiam kirčiavimui pamatinių veiksmažodžių priegaidė įtakos neturi. Tokie veiksmažodžiai galėję turėti ir šakninio kirčiavimo variantų. Vieno tokio veiksmažodžio – *skėtrioti* – DŽ₃ nurodo abu kirčiavimo variantus.

Vardažodiniai *-ioti* vediniai kirčiuojami priesagoje: *eilióti* (: *eilė*); *kvailióti* (: *kvailas*, *-à*); *vėžlióti* (: *vėžlys*). DŽ₃ dviejų tokių vedinių nurodomas dvejopas kir-

čiaivimas: *kiaulióti* ir *kiáulioti* (:*kiaũlè*); *seilióti* ir *séilioti* (:*séilès*). Pirmojo veiksmažodžio šaknies priegaidė metatoninė. DŽ₃ įteisintas priesaginis kirčiaivimas dėsnigai yra pagrindinis. Išimtį sudarytų užsikonservavęs šakninis veiksmažodžio *rùtulioti* (:*rùtuli*) kirčiaivimas. Tokį kirčiaivimą galėjo paskatinti *-oti* varianto *-ulioti* vedinių šakninis kirčiaivimas. Prie išimčių priskirtinas ir šnekamosios kalbos veiksmažodis *gýslioti* (:*gýsla 1*). Šis veiksmažodis greičiausiai į DŽ patekęs iš tarminio kirčiaivimo aplinkos.

Priesagos **varianto** *-(s/š)čioti* vediniai sudaro savitą vientisą grupę. Jiems būdinga veiksmo kartojimosi, menkumo, momentiškumo reikšmė. Tokie vediniai siejami su veiksmažodžiais arba išiktukais. Visi *-(s/š)čioti* ilgąšakniai vediniai (trumpą ar padėtinio ilgumo vokalizmą šaknyje turintys veiksmažodžiai kirčiuojami priesagoje), nepaisant pamatinių žodžių kitų fonologinių ypatumų, kirčiuojami šaknyje: *čiũkščioti* (:*čiũkšt*); *skélbčioti* (:*skélbti*). Tokių veiksmažodžių darybą lydi reguliari ir nuosekli akūtinė metatonija: *báubčioti* (:*baũbti*); *siũrbčioti* (:*siũrbti*); *cýpčioti* (:*cýpti*; *cýpt*); *pýpčioti* (:*pýpti*; *pýpt*). Vienintelis *druñščioti* DŽ₃ pateikiamas su tvirtagale priegaide, perimta iš pamatinio veiksmažodžio *druñsti* (toks kirčiaivimas yra kiek abejotinas). DŽ₃ įteisinti vieno veiksmažodžio ir priesaginio, ir šakninio (beje, šis kirčiaivimo variantas su dėsninga akūtinė metatonija turėtų būti pagrindinis) kirčiaivimo variantai: *vogčióti* ir *vógčioti* (:*võgti*). Šios priesagos veiksmažodžiai pažįsta kiekybinę šaknies balsių kaitą, lemiančią šakninį arba priesaginį vedinių kirčiaivimą. Dažnai tokie veiksmažodžiai sudaro savotiškas poras: *blykčioti* – *blikčióti*; *klũpčioti* – *klupčióti*; *mýkčioti* – *mikčióti*.

Priesagos **varianto** *-(s)lioti* vediniai irgi sudaro atskirą grupę. Tokie veiksmažodžiai dažniausiai daromi iš veiksmažodžių. Jų kirčiaivimą – šakninį ar priesaginį – labiausiai nulemia ikoninės savybės. Visi tokie veiksmažodžiai turi bendrą iteratyvinę reikšmę – ne kartą daryti tai, kas išreiškta pamatiniu žodžiu. Tačiau jie dar gali turėti papildomą – labai svarbią – reikšmę: kaip atliekamas pamatiniu žodžiu nusakomas veiksmas. Daugiausia veiksmažodžių, rodančių, kad pamatiniu žodžiu nusakomas pasikartojantis veiksmas reikalauja pastangų, atliekamas su įstanga, staugiau, su pertraukomis. Tokių įstangos veiksmažodžių reikšmė labiau paryškkinama tvirtaprade (staigesne, stipresne) šaknies priegaide: *déslioti* : *dėti*; *púslioti* : *pũsti*; *zýzlioti* : *zýzti*. Pamatinių veiksmažodžių tvirtagalė priegaidė vediniuose nuosekliai keičiama tvirtaprade. Veiksmažodžio *ũslioti* : *ũsti* tvirtagalis kirčiaivimas koreguotinas. Priesagoje kirtį turi tie *-lioti* vediniai, kurie rodo besikartojantį veiksmą, atliekamą be didesnių pastangų, be įstangos: *délióti* (:*dėti*); *semlióti* (:*sémti*); *spélióti* (:*spėti*). Dviejų veiksmažodžių DŽ₃ nurodytos kirčiaivimo gretybės: *kraulióti* ir *kraúlioti* (:*kraúti*); *rauslióti* ir *raúsliti* (:*raũsti*). Abi kirčiaivimo galimybės nuosekliai įsilieja į esamą tokių vedinių kirčiaivimo sistemą.

Priesagos *-(i)oti* ir visų jos variantų (išskyrus daugiaskiemenes priesagas) veiks-

mažodžiai, turintys šaknyje trumpą arba padėtinio ilgumo vokalizmą (balsiai *a, e, i, u*), nepaisant pamatinių žodžių kitų morfonologinių charakteristikų, kirčiuojami priesagoje: *klupčióti, rasóti, sekióti, snignóti*. Išimtis sudaro vienas kitas vedinys, DŽ₃ kirčiuojamas šaknyje: *bākoti, knāpoti, krūsčioti*. Pirmųjų dviejų veiksmažodžių šakninis kirčiavimas aiškintinas tarminiais ypatumais. Veiksmažodžio *krūsčioti* šakninis kirčiavimas abejotinas. Panašios fonetinės sandaros šaknies iš-tiktukiniai veiksmažodžiai kirčiuojami priesagoje.

3. DAUGIASKIEMENIŲ *-(I)OTI* PRIESAGŲ VEIKSMAŽODŽIAI

Bendrinėje kalboje nemažai veiksmažodžių pasidaroma su daugiaskiemenėmis priesagomis, kurios galėtų būti laikomos *-oti* variantais: *-alioti, -aloti, -anoti, -arioti, -aroti, -elioti, -enoti, -erioti, -uloti*. **Didžioji dauguma tokių priesagos *-(i)oti* variantų veiksmažodžių turi kirtį šaknyje.** Neretai darybos ryšiai yra nublukę, todėl sunku vedinį susieti su konkrečiu pamatiniu žodžiu. Pagal esamą analogiją kirčiuojami ir tokį patį baigmenį (kaip priesaga) turintys neaiškios darybos veiksmažodžiai. Tokie vediniai dažniausiai turi kirčiuotą trumpą arba tvirtagalę šaknį: *gaĩvalotis; kāpanotis* ir *kāpanotis; žlābanoti; gaĩngarioti; kābarotis* ir *kābarotis; gaĩveliotis; čėženoti; žiaũberioti; vōtuloti*. Veiksmažodžio *šūkaloti* tvirtapradę priegaidę skatina ikoninės vedinio savybės, ryšys su veiksmažodžiu *šūkauti*. Vieno veiksmažodžio pateikiamos dvi kirčiavimo galimybės: *rėkaloti* (su akūtime metatonija, gal perimta iš veiksmažodžio *rėkauti*; tvirtapradę vedinio priegaidė aiškintina ir labai ryškiais ikoninėmis savybėmis) ir *rėkalóti*.

Priesagos *-alioti* veiksmažodžių kirčiavimas dar nenusistovėjęs, gana painus ir nenuoseklus. DŽ₃ pateikia margą tokių veiksmažodžių vaizdą. Nemažai yra veiksmažodžių, kurie, kaip ir kiti daugiaskiemenių *-(i)oti* priesagų vediniai, turi tvirtagališkai kirčiuotą šaknį: *draĩkalioti (:draikýti, draĩko); gaĩšalioti (:gaĩšti); saĩgalioti (:siĩgti)*. Panašios fonetinės šaknies struktūros (dvibalsis arba mišrusis dvi-garsis) du šios priesagos vediniai DŽ₃ nurodyti priesaginio kirčiavimo: *raizgalióti (:raizgýti, raizgo); vartalióti (:vartýti, vaĩto)*. Šakninis šių veiksmažodžių kirčiavimas dabartinėje kalboje yra sunykęs. DŽ₃ randame penkis trumpos kirčiuotos šaknies veiksmažodžius: *āmalioti, kābalioti, vāpalioti, rišalioti, sūkalioti*. Sudėtinga įrodyti, kad tik toks kirčiavimas bendrinei kalbai yra priimtinas. Juolab kad yra įteisinti panašios struktūros veiksmažodžių ir priesaginis (*grabalióti, krapalióti, tavalalióti*), ir tvirtagalis šaknies kirčiavimas (*strākalioti*). Vieno veiksmažodžio įteisintos visos trys kirčiavimo galimybės: *strāpalioti, strāpalioti, strapalióti*. Veiksmažodžio *pĩlstalioti* šaknis kirčiuota tvirtapradiškai (išlaikoma pamatinio žodžio nepakitusi priegaidė (:pĩlstyti, pĩlsto)). Dvejopai kirčiuojami ir kai kurie kiti veiksmažodžiai: *kaiťalioti* ir *kaiťalióti, žārgalioti* ir *žārgalióti*. Šios priesagos vediniai, be visa ko, turi vieną svarbų bruožą – pastebimas priesaginio kirčiavimo plitimas

(kitų daugiaskiemenių priesagos *-(i)oti* variantų veiksmažodžių grupėje toks reiškinyss kol kas yra labai retas).

IV DALIS. PRIESAGOS *-ĒTI* VEIKSMAŽODŽIŲ KIRČIAVIMAS

Veiksmažodžių priesaga *-ėti* kirčiavimo požiūriu gana komplikuota ir kebli. Šakninį ar priesaginį kirčiavimą stimuliuoja įvairūs morfonologiniai veiksniai: darybos pamatas (ar vedinys vardažodinis, ar veiksmažodinis), darybos reikšmė, ikoniniai ypatumai, šaknies balsių kaita, akūtinė metatonija ir fonetinė vedinio šaknies struktūra. DŽ₃ *-ėti* veiksmažodžių kirčiavimo vaizdas yra toks (žr. 7 lentelę):

7 lentelė. Priesagos *-ėti* vedinių kirčiavimas

Kirčiavimo tipas	Skaicius	Procentai
Priesaginio kirčiavimo	458	88,1%
Šakninio kirčiavimo	59	11,3%
Dvejopo kirčiavimo	3	0,6%

Vardažodiniai vediniai sudaro didžiąją dalį (80%) priesagos *-ėti* veiksmažodžių. Pamatinių vardažodžių akcentinė galia (priklausymas konkrečiai kirčiuotei, šaknies priegaidė) ar darybinės reikšmės beveik neturi įtakos *-ėti* vedinių kirčiavimui – tokie veiksmažodžiai aiškiai linkę apibendrinti kirtį priesagoje. Šioje grupėje dominuoja **būdvardiniai** veiksmažodžiai (60%). Jų pasidaroma iš įvairios akcentinės galios pirminių ir priesaginių būdvardžių: *savarankiškéti* (: *savarañkiškas*, *-a 1*); *baltėti* (: *báltas*, *-à 3*); *stropėti* (: *stropùs*, *-ì 4*). Visi tokie *-ėti* veiksmažodžiai paklūsta esamai vardažodinių vedinių kirčiavimo sistemai – visose formose kirčiuojama priesaga. Keletas priesagos *-ėti* vedinių darybiškai susiję tiek su **būdvardžiais**, tiek su **būdvardiniais prieveiksmais**: *artėti* (: *artùs*, *-ì; artù*); *daugėti* (: *daugùs*, *-ì; daũg*); *tolėti* (: *tolùs*, *-ì; toli*). Tokie veiksmažodžiai kirčiuojami pastoviai priesagoje. Tik vienas šnekamojoje kalboje funkcionuojantis šios grupelės veiksmažodis (*išsi*)*kėpurnėti* kirčiuojamas šaknyje. Jis darybiškai greičiausiai susijęs ne tiek su būdvardžiu *kepuñnas*, *-à*, kiek su prieveiksmais *kėpurnia*, *kėpurnom*. Ir su kitomis priesagomis iš šių prieveiksmių padaryti veiksmažodžiai kirčiuojami tvirtagališkai šaknyje: *kėpurnioti*, *kėpurnyti*, *kėpurnoti*. Tokių veiksmažodžių kirčiavimas priiskirtinas morfonologinei idiomatizacijai.

Pora priesagos *-ėti* vedinių darybiškai susiję su **skaitvardžiais**. Jie kirčiuojami priesagoje: *dvejėti* (: *dvejè*); *trejėti* (: *trejè*).

Vardažodinių *-ėti* veiksmažodžių grupėje nemažą vietą užima **daiktavardi-**

niai vediniai (39%). Didžioji dauguma tokių vedinių, nepaisant pamatinių žodžių akcentinės galios, kirčiuojami priesagoje: *durpėti* (:dùrpės 1); *protėti* (:pròtas 2); *rytėti* (:rýtas 3); *žievėti* (:žievė̃ 4). Tačiau ne visi daiktavardiniai veiksmažodžiai paklūsta esamai vardažodinių *-ėti* vedinių kirčiavimo sistemai. DŽ₃ pateikia 9 priesagos *-ėti* daiktavardinius vedinius, išlaikančius pamatinių žodžių šaknies kirtį ir priegaide: *áuklėti*, *kémpėti*, *kérpėti*, *máurėti*, *pléinėti*, *šérpėti*, (*įsi*)*téisisėti*, *váltėti*, *várputėti*. Beveik visi jie turi bendrą tapsmo, virsmo tuo, kas pasakyta pamatiniu žodžiu, reikšmę. Pamatiniai tokių veiksmažodžių žodžiai yra tvirtapradės šaknies (visi jie 1 kirčiuotės, vienas *mauraĩ* yra 3 kirčiuotės). Nurodytos leksinės ir morfonologinės ypatybės, matyt, ir lemia šių veiksmažodžių šakninį kirčiavimą. Vis dėlto šakninis tokių *-ėti* veiksmažodžių kirčiavimas gana problemiškas. Daugelio tokio tipo veiksmažodžių kodifikuotas priesaginis kirčiavimas: *molėti* (:mólis 1); *saulėti* (:sáulė 1); *varškėti* (:varškė̃, *várškę* 3); *kalkėti* (:kálkės 1). Galėtų būti šalia visų 9 šios grupelės veiksmažodžių pasiūlyti priesaginio kirčiavimo variantai. Juolab kad DŽ₃ jau įteisinęs tokios darybos trijų veiksmažodžių kirčiavimo gretybes: *kaulėti* ir *káulėti* (:káulas 1); *seilėti* ir *séilėti* (:séilės 1); *stembėti* ir *stémbėti* (:stémbas 3).

Veiksmažodinių *-ėti* vedinių nėra daug – jie sudaro 20% visų šios priesagos veiksmažodžių. DŽ₃ teikiamų tokių *-ėti* vedinių kirčiavimas atrodo taip:

- šakninio kirčiavimo – 46 (44,7%)
- priesaginio kirčiavimo – 57 (55,3%)

Beveik visi priesagos *-ėti* vediniai, grindžiami **darybiškai neskaidomais dviskiemeniais veiksmažodžiais**, kirčiuojami **šaknyje tvirtapradiškai**. Tokių vedinių pagrindinė darybinė reikšmė – pamažu, iš lėto besitęsiantis veiksmas, nusakytas pamatiniu žodžiu. Kaip ir kitų priesagų panašios darybinės reikšmės veiksmažodžiai (*-auti*, *-oti*), aptariamai *-ėti* vediniai tokia atliekamo su įstanga lėtai besitęsiančio veiksmo darybinę reikšmę stiprina konkrečia priegaide – tvirtaprade (juntama vedinių ikoninių ypatumų įtaka). Priesagos *-ėti* vediniai, grindžiami darybiškai neskaidomais tvirtapradės šaknies dviskiemeniais veiksmažodžiais, išlaiko nepakitusią priegaide: *álkėti* : *áltk̃i*; *šiáušėti* : *šiáušt̃i*. Tokių veiksmažodžių daryboje gali dalyvauti ir šaknies balsių kaita (paprastai – kokybinė): *plėišėti* : *plýšt̃i*; *ráugeti* : *rúgt̃i*. Dažnai priesagos *-ėti* vediniai, darybiškai susiję su trumpos šaknies dviskiemeniais veiksmažodžiais, vykstančios balsių alternacijos metu pakeičia šaknies vokalizmą – atsiranda dvibalsis: *áizėti* : *ízti*; *stéipėti* : *sùpt̃i*; *triáušėti* : *triùšt̃i*. Vediniai, darybiškai pamatuoti tvirtagalės šaknies dviskiemeniais veiksmažodžiais, turi pakitusią šaknies priegaide: *álpėti* : *áłpt̃i*; *gėibėti* : *gėibt̃i*; *úžėti* : *úžt̃i*. Akutinę metatoniją patiria ir tie šiai grupei priklausantys *-ėti* vediniai, kurie daromi iš tvirtagalės šaknies dviskiemenių veiksmažodžių pasitelkiant dar ir kokybinę šaknies balsių alternaciją: *nértėti* : *niřt̃i*, *nirto*; *pėikėtis* :

paikti. Šaknyje kirčiuojami ir *-ėti* variantų *-dėti* ir *-tėti* veiksmažodžiai: *érdėti* : *irti*; *kértėti* : *kérti*.

Priesagos *-ėti* **veiksmažodinių** vedinių grupėje nemažą vietą užima **priesaginio kirčiavimo** veiksmažodžiai (55,3%). Keletas tokių vedinių grindžiami darybiškai neskaidomais veiksmažodžiais: *dirbėti* : *dĩrbti*; *slėgėtis* : *slėgti*. Priesaginių jų kirčiavimą greičiausiai paskatino nusilpusi pagrindinė *-ėti* veiksmažodžių reikšmė – su įstanga, iš lėto atliekamas veiksmas, nusakytas pamatiniu žodžiu. Veiksmažodžiai reiškia ne tiek su įstanga atliekamą veiksmą, kiek rodo neapibrėžtą veiksmo kartojimąsi. Neatmestina prielaida, kad kalbos vartotojui darosi nelabai svarbu, kokią darybinę reikšmę signalizuoja *-ėti* veiksmažodinis vedinys – vis labiau beįsigalintis priesaginis tokių vedinių kirčiavimas. Nemažai *-ėti* priesagos veiksmažodžių, bendrinėje kalboje vartojamų tik su priešdėliais. Tokių vedinių darybinė reikšmė yra savita – truputėlį padaryti, atlikti tai, kas išreikšta pamatiniu veiksmažodžiu. Priešdėlis kartu su priesaga *-ėti* yra tokių veiksmažodžių darybos priemonė. Be priešdėlių jie bendrinėje kalboje nevartojami: *paaugėti* : *augti*; *paaudėti* : *aušti*, *audė*; *pakopėti* : *kopti*. Tokia priesaginė-priešdėlinė veiksmažodžių daryba, neretai palydima šaknies balsių alternacijos, ir savita darybinė reikšmė ir lemia priesaginį kirčiavimą. Pažymėtina, kad tokie veiksmažodžiai yra atėję iš mišriojo tipo – dabartinėje kalboje jie ne visuomet išlaiko priesagą pagrindinėse formose (šalia esamojo laiko priesaginių formų vartojamos ir nepriesaginės formos, beje, dažniausiai nurodomos kaip pagrindinės). Atskirą grupę sudarytų tie priesagos *-ėti* vediniai, kurie pasižymi savita fonetine šaknies struktūra – šaknyje arba trumpieji balsiai, arba padėtinio ilgumo balsiai *a*, *e*, perimti darybos metu iš pamatinių žodžių: *gizėti* (: *gĩžti*; *gĩžũs*, *-ĩ*); *kitėti* (: *kĩsti*, *kĩto*); *salėti* (: *sĩlti*, *sĩlo*). Tokios fonetinės šaknies struktūros *-ėti* veiksmažodiniai vediniai kirčiuojami priesagoje. Beje, priesagą kirčiuotą turi ir trumpu (arba padėtinio ilgumo) šaknies vokalizmu pasižymintys vardažodiniai vediniai (*judrėti* : *judrũs*, *-ĩ*; *baldėti* : *bĩdas*; *dvejėti* : *dvejĩ*).

Skyrium minėtini du veiksmažodžiai, turintys **daugiaskiemenę priesagą -elėti**: *gaĩvelėtis* (: *gaĩvũ*, *-ia*; *gĩvas*, *-à*; *gaĩvéti*, *gaĩvi*); *pũoselėti* (: *pũĩsti* ?). Jie kirčiuojami šaknyje. Šaknies kirtį turi ir su kitomis daugiaskiemenėmis priesagomis vartojami panašūs veiksmažodžiai: *gaĩvalioti*, *gaĩvalotis*, *gaĩvaliuoti*, *gaĩvulėti*, *pũosalioti*.

V DALIS. PRIESAGOS **-AUTI** VEIKSMAŽODŽIŲ KIRČIAVIMAS

Priesagos *-auti* vedinių kirčiavimas gana komplikuoatas. Dauguma veiksmažodžių turi kirčiuotą priesagą, tačiau apstu ir kitokio, šakninio, kirčiavimo atvejų (žr. 8 lentelę):

Kirčiavimo tipas	Skaičius	Procentai
Priesaginio kirčiavimo	413	80,2%
Šakninio kirčiavimo	95	18,4%
Dvejopo kirčiavimo	7	1,4%

Vardažodiniai vediniai sudaro didžiąją priesagos *-auti* veiksmažodžių dalį (apie 430, t.y. 85% visų šios priesagos vedinių). Priesaga *-auti* vardažodiniuose vediniuose funkcionuoja kaip dominacinis kirčiuotas afiksas. **Daiktavardiniai** *-auti* veiksmažodžiai paprastai kirčiuojami priesagoje. Tokie vediniai kildinami iš visų keturių kirčiuočių daiktavardžių: *broliáuti* (: *brólis* 1); *grybáuti* (: *grýbas* 2); *kelmáuti* (: *kélmás* 3); *žoliáuti* (: *žolė* 4). Tačiau bendrinėje lietuvių kalboje esama ir šakninio kirčiavimo priesagos *-auti* vedinių. Nemažą tokio kirčiavimo grupelę sudaro vediniai, grindžiami 1 kirčiuotės daiktavardžiais: *ývauti*, *pókštauti*, *úoksausti*, *vétrauti*, *výrauti*. Šią grupelę papildytų dar vienas kitas analogiškas priesagos *-auti* vedinys, labiau vartojamas tarmėse, bet patekęs į DŽ₃: *dėinauti*, *gvėrauti*, *mėtrauti*, *rėntauti*, *stėnauti*, *švėnauti*, *vógrauti*, *zvėgauti*. Tokį kirčiavimą lemia akcentiškai labai stipri pamatinio žodžio tvirtapradė šaknis. Tokios darybos vedinių šakninio kirčiavimo pavyzdžių būta ir daugiau. Tačiau dėl vyraujančios tendencijos kirčiuoti priesagą jų kirčiavimas pakito (*malkáuti*, *varpáuti*, *vergáuti* apibendrintas priesaginis kirčiavimas yra nesenas; gyvas šnekamojoje kalboje ir šakninis šių veiksmažodžių kirčiavimas). Taigi minimi atvejai yra užsikonservavusio šakninio kirčiavimo modelio likučiai, dabar pateikiami kaip išimtytys. DŽ₃ randame ir vieną daiktavardžiu grindžiamą veiksmažodį, kurio nurodomas dvejopas kirčiavimas: *martáuti* ir *mártauti* (: *marit*, *mařciq* 4). Šio veiksmažodžio vertėtų ateity nurodyti tik priesaginį kirčiavimą, ir kaip dažniau kalboje vartojamą, ir kaip sistemingesnį. Panašiai kodifikuota veiksmažodžio *mergáuti* (: *mergà* 4) kirčiavimo norma. Veiksmažodžių *-auti* vediniai, grindžiami **daiktavardžiais, turinčiais priešdėlius *sq-*, *sam-*, *san-***, yra nenusistovėjusio kirčiavimo. Šie priešdėliai, kuriuos iš pamatinių pirmosios kirčiuotės daiktavardžių perima priesagos *-auti* vediniai, yra labai stiprios akcentinės galios. Tai lemia priešdėlinį tokių veiksmažodžių kirčiavimą. DŽ₃ pateikia būtent tokį veiksmažodžio *sáveikauti* kirčiavimą. Tame pačiame žodyne tokios pat darybos *sąmojáuti* pateikiamas naujasis – priesaginis – kirčiavimas. DŽ₃ pateikia kai kurių panašių vedinių kirčiavimo variantus: *sąvadáuti* ir *sávadauti*; *sámprotáuti* ir *samprotáuti*; *sántykiáuti* ir *santykiáuti*. Tokia žodynuose pateikiama įvairovė rodo nenusistovėjusį šių veiksmažodžių kirčiavimą, galimus normos svyravimus bendrinėje kalboje. Kai kurie iš **daugiaskiemenių daiktavardžių** padaryti priesa-

gos *-auti* vediniai perima šakninį kirčiavimą: *pāsninkauti* (: *pāsninkas* 1); *póstringauti* (: *póstringė* 1); *pōteriauti* (: *pōteriai* 1); *šįpatauti* (: *šįpata* 1). Tokių veiksmažodžių šakninis kirčiavimas dabartinėje kalboje patiria transformacijų – juntamas ir beįsigalintis priešaginis kirčiavimas (plg. DŽ₃ įteisintus kirčiavimo variantus: *pūsryčiauti* ir *pusryčiauti*).

Būdvardiniai *-auti* vediniai irgi paklūsta esamai vardažodinių šios priešagos veiksmažodžių kirčiavimo sistemai: *atbuláuti* (: *ābulas*, -à 3^b); *drąsáuti* (: *drąsūs*, -ì 4); *priešingáuti* (: *priešingas*, -a 1). Tokie vediniai sistemingai išlaiko priešagos kirtį visose pagrindinėse formose. DŽ₃ penkių būdvardžiais grindžiamų *-auti* veiksmažodžių nurodo tvirtapradį šaknies kirčiavimą: *būdrauti* (: *būdrų*, -ia); *būgštauti* (: *būgštų*, -čia); *mūdrauti* (: *mūdrų*, -ia); *rūstauti* (: *rūstų*, -čia); *úmauti* (: *úmu*, -ia). Pirmųjų trijų būdvardinių veiksmažodžių šakninį kirčiavimą greičiausiai skatina šaknies balsių *ū* : *u* kaita. Pamatinių žodžių šaknies kirčiuotas trumpasis balsis darinyje pailgėja, vedinyje atsiradęs ilgasis *ū* sudaro akcentiškai labai stiprų skiemenį, kuris perima pamatinio žodžio kirtį. Šie faktoriai, matyt, ir lemia šakninį kirčiavimą. Tokį aiškinimą remia veiksmažodžių *budráuti* ir *mudráuti* (be balsių kaitos) priešaginis kirčiavimas ir gausių veiksmažodinių vedinių (su balsių kaita šaknyje) šakninio kirčiavimo pavyzdžiai. Fonetinė charakteristika (ilgasis balsis *ū*) turbūt turi įtakos ir veiksmažodžių *rūstauti*, *úmauti* šakniniam kirčiavimui (gali veikti balsių kaitą *ū* : *u* patiriančių būdvardinių priešagos *-auti* veiksmažodžių kirčiavimo analogija). Įtakos šakniniam kirčiavimui, matyt, turi ir pamatinių žodžių priklausymas 3 kirčiuotei, šaknies tvirtapradė priegaidė. Tačiau tokių veiksmažodžių šakninis kirčiavimas nėra labai tvirtas. Bendroji vardažodinių *-auti* vedinių priešaginio kirčiavimo tendencija pamažu ima veikti ir vieną kitą šios grupės narį. DŽ₃ nurodomas veiksmažodžio *šiurkštauti* (: *šiurkštų*, -čia) šakninis kirčiavimas yra kiek abejotinas. Juolab kad čia yra įteisinti dviejų panašios darybos vedinių abu kirčiavimo variantai: *smárkauti* ir *smarkáuti* (: *smárku*, -ia), *šykštauti* ir *šýkštauti* (: *šýkštų*, -čia) (tokie šakninio kirčiavimo veiksmažodžiai turi pakitusią priegaidę – labai nuosekliai čia vykusi akutinė metatonija). Priesaginis tokių vedinių kirčiavimas atitinka bendruosius vardažodinių *-auti* veiksmažodžių kirčiavimo polinkius.

Veiksmažodiniai *-auti* vediniai nėra gausūs. Jų DŽ₃ yra per 80 (apie 15% visų šios priešagos vedinių). Didžioji dalis tokių veiksmažodžių visose formose išlaiko šaknies kirčio vietą, perimtą iš pamatinių žodžių. Jie rodo menkesnio intensyvumo veiksmą, palyginti su pamatinio žodžio žymimu veiksmu, arba veiksmo atskirų momentų pasikartojimą sukeltą ilgalaikį veiksmą, atliekamą su įstanga. Tokia darybinė reikšmė paryškinama ir veiksmažodžių kirčiuotos šaknies tvirtaprade priegaidė – to reikalauja vedinių ikoniniai ypatumai. Todėl vediniams, kurių pamatiniai veiksmažodžiai turėjo tvirtagalę priegaidę, būdinga dėsninga ir reguliari akutinė

metatonija: *čīrškauti* : *čiřkšti*; *krykštauti* : *krykšti*; *vérkauti* : *veřkti*. Tvirtapradė pamatinio žodžio priegaidė be pakitimų perduodama vediniui: *gývauti* : *gývi*; *šókau-ti* : *šókti*. Tačiau ne visi veiksmažodiniai *-auti* vediniai kirčiuojami priesagoje. Vediniai *išdykáuti* ir *ištvirkáuti* kirčiuojami priesagoje, nors jų pamatiniai žodžiai – veiksmažodžiai. Tokiam kirčiavimui įtakos galbūt turi priešdėliai (be priešdėlių šie veiksmažodžiai nevartojami). Priesaginių veiksmažodžių kirčiavimą, matyt, skatina ir gana gausi panašios darybos vardažodinių vedinių grupė (*išlaidáuti* : *išlaidos*, *įtaigáuti* : *įtaiga*), panašių priesagos *-ėti* veiksmažodžių kirčiavimo analogija. Veiksmažodiniai *-auti* vediniai neturi kirčiuotos trumpos ar tvirtagalės šaknies. Dėl fonetinių priežasčių (trumpas šaknies vokalizmas) negalimas šakninis kai kurių veiksmažodžiais grindžiamų *-auti* vedinių kirčiavimas: *gedáuti* (: *(pasi)gèsti*, *(pasi)gē-do*); *laláuti* (: *lalėti*, *lāla*); *magáuti* (: *magėti*, *māga*).

VI DALIS. PRIESAGOS *-TELĖTI* VEIKSMAŽODŽIŲ KIRČIAVIMAS

DŽ₃ *-telėti* veiksmažodžių pateikta per 500. Visi jie kirčiuojami šaknyje. Tokių veiksmažodžių kirčiavimo vaizdas DŽ₃ atrodo taip:

• tvirtapradės šaknies	–	312	(61,8%)
• trumpos šaknies	–	164	(32,5%)
• tvirtagalės šaknies	–	29	(5,7%)

Beveik visi veiksmažodžiai, kurių šaknies pagrindą sudaro balsiai *a, e*, turi trumpą kirčiuotą šaknį. Tačiau DŽ₃ teikia vieną kitą *-telėti* vedinį su tvirtagališkai kirčiuotais *a, e*. Vienokį ar kitokį kirčiavimą nulemia vedinio semantikos ypatumai. Tie *-telėti* veiksmažodžiai, kurie rodo silpnesnį, trumpesnį, staigesnį veiksmą, turi trumpą kirčiuotą šaknį. Dažniausiai tokie veiksmažodžiai darybiškai susiję su mėgdžiojamaisiais ištiktukais, kurių fonetinė struktūra labai glaudžiai susijusi su jų reikšme (rodo veiksmo sukeltų garsų, vaizdų ar pojūčių silpnumą, staigumą, trumpumą, momentišumą): *bēstelėti* : *bēst*; *cāptelėti* : *cāpt*. Yra ir tokių *-telėti* veiksmažodžių, kurie darybiškai yra labiau susiję su trumpos šaknies veiksmažodžiais: *gēstelėti* : *gēsti*; *tēžtelėti* : *tēžti*. DŽ₃ nurodo keturis *-telėti* veiksmažodžius, kirčiuotoje šaknyje turinčius tvirtagalį *a*, perimtą iš pamatiniais žodžiais einančių mėgdžiojamųjų ištiktukų. Ilgos šaknies ištiktukai ir iš jų padaryti *-telėti* veiksmažodžiai reiškia ilgesnį, intensyvesnį veiksmą. Todėl pailgėjęs balsis *a* dėsningai įgyja tvirtagalę priegaidę. Tokį aiškinimą pagrįsti galima palyginus tokių veiksmažodžių tvirtagalės ir trumpos šaknies (jie sudaro savotiškas paralelines poras) reikšmes: *bābtelėti* (silpnesniu garsu nukristi, suduoti) – *bābtelėti* (stipresniu garsu nukristi, suduoti); *bākstelėti* (kiek įdurti, kumštelėti) – *bākstelėti* (stipriau įdurti); *bāstelėti* (kiek įdurti) – *bāstelėti* (smarkiau įdurti), *cvāktelėti* (kiek suduoti, įkirsti, įgelti) – *cvāktelėti* (stipriau suduoti, įkirsti). Moksliniuose veikaluose paprastai nurodomi mūsų minimo tipo ištiktukai tik su trumpai-

siais kirčiuotais šaknies balsiais *a, e*. Tik su trumpa šaknimi iš tokių ištiktukų padarytus *-telėti* vedinius vertėtų pateikti kaip kodifikuotą normą. DŽ₃ greta trumpąjį kirčiuotą šaknies balsį *e* turinčių ištiktukų ir iš jų padarytų *-telėti* veiksmažodžių randame gretiminius ištiktukus ir veiksmažodžius su tvirtapradiškai kirčiuotu šaknies balsiu *é*: *kèpštelėti* : *kèpšt* – *képštelėti* : *képšt*; *vèptelėti* : *vèpt* – *véptelėti* : *vépt*. Tokios ištiktukų ir iš jų padarytų priesagos *-telėti* veiksmažodžių poros skiriasi šaknies balsių trumpumu – ilgumu ir kokybe (*e-é*), rodo skirtingo intensyvumo veiksmus. Vadinasi, vienokį ar kitokį kirčiavimą lemia aptariamų veiksmažodžių ir ištiktukų ikoniniai ypatumai.

Dabartinėje lietuvių kalboje dažnos **trumpos šaknies (balsiai *i, u*) ir ilgos šaknies (balsiai *y, ū*) ištiktukų** bei su jais darybiškai susijusių priesagos ***-telėti* veiksmažodžių poros** (DŽ₃ tokių porų apie 50): *blīkstelėti* : *blīkst* – *blýkstelėti* : *blýkst*; *pūptelėti* : *pūpt* – *pūptelėti* : *pūpt*. Tokia tiek veiksmažodžių, tiek ištiktukų fonetinė šaknų struktūra motyvuota ir ikoniškai. Trumpašakniai ištiktukai rodo silpnescio veiksmo sukeltus garsus, vaizdus ar pojūčius, o ilgąšakniai ištiktukai – intensyvesnio veiksmo sukeltus garsus, vaizdus ar pojūčius. DŽ₃ ne visuomet nurodo aptariamą šaknų struktūros ištiktukų ir *-telėti* veiksmažodžių poras. Čia rasime *-telėti* veiksmažodžių, nurodytų tik su trumpa kirčiuota šaknimi (*krūstelėti* : *krūst*; *šlūbtelėti* : *šlūbt*) arba tik su šaknies tvirtaprade priegaide (*krūptelėti* : *krūpt*; *spýgtelėti* : *spýgt*). Į DŽ galėtų būti įtraukiama ir daugiau panašios struktūros ir reikšmių trumpos ir ilgos šaknies ištiktukų ir *-telėti* veiksmažodžių porų.

Didžiąją dalį (apie 62%) visų *-telėti* vedinių sudaro **tvirtapradės šaknies** veiksmažodžiai. Tokių veiksmažodžių kirčiuotos šaknies pagrindą sudaro dvibalsiai, mišrieji dvigarsiai arba ilgieji balsiai (šiai grupei galėtų priklausyti ilguosius balsius *y, ū* šaknyse turintys *-telėti* vediniai, paraleliai vartojami su atitinkamus trumpuosius balsius *i, u* šaknyse turinčiais *-telėti* vediniais). Vedinių tvirtapradė priegaidė motyvuota ikoniškai (paryškinamas momentinis, staigus veiksmas). Dažniausiai tokie *-telėti* veiksmažodžiai daromi iš tvirtapradės šaknies ištiktukų arba iš tvirtapradės šaknies veiksmažodžių: *áugtelėti* : *áugti*; *bámbtelėti* : *bámbt*. Kiek kebliau paaiškinti tvirtapradišką kirčiavimą tų *-telėti* vedinių, kurie lyg susiję su tvirtagalės šaknies veiksmažodžiais. Vieni iš jų darybiškai aiškiai susiję su tvirtapradės šaknies ištiktukais, nors, atrodytų, galbūt veikiami yra ir tvirtagalės šaknies veiksmažodžių: *cýptelėti* (: *cýpt*; *cýpti*); *drébtelėti* (: *drébt*; *drėbti*). Kai kurie kalbininkai tokius *-telėti* vedinius darybiškai sieja su tvirtagalės šaknies veiksmažodžiais ir fiksuoja akūtinę metatoniją. Greičiausiai galimas ir kitoks aiškinimas – tokio tipo *-telėti* veiksmažodžių tvirtapradišką kirčiavimą skatina tvirtapradės šaknies ištiktukai, vedinių ir ištiktukų ikoniniai ypatumai. Dar keblesnė situacija su tais *-telėti* vediniais, kurie formaliai neturi greta esančio ištiktuko (žodynuose, mokslinėje literatūroje jie nenurodomi), todėl sietini su veiksmažodžiais: *čiuožtelėti* : *čiuožti*; *zýztelėti* :

žyti. Matyt, aiškinant tokių veiksmažodžių kirčiavimą, reiktų matyti jų ir veiksmažodinę kilmę, ir potencialiai galimų ištiktukų poveikį. Tie ištiktukai, būdami greta pamatinių veiksmažodžių, savotiškai ir įsiūlo tokiems *-telėti* vediniams tvirtapradę priegaidę. Neatmestina, kad veikia esanti kirčiavimo analogija. Palyginkime pavyzdžius: *gnýbti – gnýbt – gnýbtelėti; cýpti – cýpt – cýptelėti; čiuožti – (čiuožt ?) – čiuožtelėti; žyti – (žyt ?) – žytelėti*. Dėl gana komplikotos darybos kebloka drąsiai kalbėti apie tokiuose vediniuose vykstančią akūtinę metatoniją. Pastarieji neiškumai neturi įtakos praktiniam tokių veiksmažodžių kirčiavimui – visi jie paklūsta ikoniniams reikalavimams turėti kirčiuotą tvirtapradę šaknį.

Nemažai DŽ₃ pateikia **ilgašaknių** *-telėti* veiksmažodžių su **tvirtagale priegaide** (per 20). Tokio tipo priesagos *-telėti* vediniai darybiškai susiję su veiksmažodžiais (rečiau – su ištiktukais): *blōgtelėti (:blōgti); smeigtelėti (:smeigtgi; smēigt; smēigt)*. Tokie *-telėti* vediniai be akūtinės metatonijos savotiškai kontrastuoja su kitais ilgašakniais *-telėti* vediniais, kurių tvirtapradę priegaidę paryškina ikoninius ypatumus – atliekamo veiksmo momentiškumą, staigumą. Ne visus tokius atvejus remia ir reali vartoseną. Literatūroje būta pamatuotų siūlymų radikaliai pakeisti tokio tipo veiksmažodžių kirčiavimo normą. Šia kryptimi pamažu DŽ ir einama: *smōgtelėti (DŽ₁) – smógtelėti (DŽ₂, DŽ₃); blańktelėti (DŽ₁; DŽ₂) – blńktelėti (DŽ₃); kuńptelėti (DŽ₁; DŽ₂) – kũmptelėti (DŽ₃)*. Tokia linkme pamažu turėtų būti kodifikuojami ir kiti tvirtagalės šaknies priesagos *-telėti* veiksmažodžiai.

VII DALIS. PRIESAGOS *-INĖTI* VEIKSMAŽODŽIŲ KIRČIAVIMAS

DŽ₃ nurodo 471 priesagos *-inėti* veiksmažodį (keliolikos, daugiausia tarminių, *-inėti* veiksmažodžių, nurodomų DŽ₂, atsisakyta). Tokie vediniai daromi iš veiksmažodžių arba veiksmažodinių ištiktukų (≈92%), iš vardažodžių (≈8%). Kirčiavimo požiūriu *-inėti* veiksmažodžiai pasižymi labai nuoseklia, aiškia kirčiavimo sistema:

- priesaginio kirčiavimo – 470 (99,8%)
- šakninio kirčiavimo – 1 (0,2%)

Veiksmažodiniai vediniai paprastai kirčiuojami priesagoje. Kokie nors morfologiniai veiksniai (šaknies balsių kaita, pamatinių žodžių šaknų fonetinė struktūra, konkretus pamatinių veiksmažodžių tipas – pirminiai, mišrieji ar priesaginiai) kirčiavimui jokios įtakos neturi: *barstinėti (:barstýti, bařsto); dalinėti (:dalĩnti); šmukštinėti (:šmũkřt); vėrinėti (:vėrti, vėrė)*. Darnią priesagos *-inėti* veiksmažodžių kirčiavimo sistemą pažeidžia vienintelio veiksmažodžio *lũkinėti* siūlomas šakninis kirčiavimas, greičiausiai perimtas kaip tarminė forma. Matyt, tikslinga būtų įteisinti priesaginį *lũkinėti* kirčiavimą kaip atitinkantį esamą kirčiavimo sistemą.

Visi **vardažodiniai vediniai** kirčiuojami priesagoje: *aklinėti (:āklas, -à)*;

žvirblinėti (:žvirblis). Pamatinių vardažodžių kamienų akcentinė galia neturi įtakos vedinių priesagiam kirčiavimui.

VIII DALIS. PRIESAGOS *-ENTI* VEIKSMAŽODŽIŲ KIRČIAVIMAS

Priesagos *-enti* veiksmažodžiai pasižymi labai vientisa ir aiškia kirčiavimo sistema – visi vediniai, tiek veiksmažodiniai, tiek vardažodiniai, kirčiuojami **priesagoje**: *dundėnti* (:dundėti, dūnda); *gyvėnti* (:gývas, -à); *lukštėnti* (:lùkštas).

Priesagoje kirčiuojami ir šios priesagos variantų *-denti*, *-lenti*, *-senti*, *-venti* vediniai.

IX DALIS. PRIESAGOS *-YTI* VEIKSMAŽODŽIŲ KIRČIAVIMAS

Priesagos *-yti* vedinių kirčiavimas gana kompliktuotas. Šios priesagos veiksmažodžiai dažniausiai turi kirčiuotą šaknį (tvirtagalę, tvirtapradę (kai kuriais atvejais – su metatonija), trumpą). Tačiau nemažai tokių veiksmažodžių turi kirtį ir priesagoje. DŽ₃ pateiktų *-yti* veiksmažodžių kirčiavimo vaizdas yra toks (žr. 9 lentelę):

9 lentelė. Priesagos *-yti* veiksmažodžių kirčiavimas

Kirčiavimo tipas	Skaičius	Procentai
Šakninio kirčiavimo	99	77,3%
tvirtagalės šaknies	74	74,7%
tvirtapradės šaknies	11	11,1%
trumpos šaknies	14	14,2%
Priesaginio kirčiavimo	27	21,1%
Dvejopo kirčiavimo	2	1,6%

Šakniniam ar priesaginiam kirčiavimui įtakos turi darybos pamato konkreti kalbos dalis, pamatinio žodžio kirčiuotė, vedinių darybinė reikšmė, kitos morfonologinės priežastys.

Vardažodiniai *-yti* veiksmažodžiai kirčiavimo požiūriu akcentiškai nėra nusistovėję. DŽ₃ nurodytų *-yti* vardažodinių vedinių kirčiavimas yra toks:

- šakninio kirčiavimo – 83 (76,8%)
  - (tvirtagalės šaknies – 64 (77,2%))
  - (tvirtapradės šaknies – 11 (13,2%))
  - (trumpos šaknies – 8 (9,6%))
- priesaginio kirčiavimo – 23 (21,3%)
- dvejopo kirčiavimo – 2 (1,9%)

Vardažodinių *-yti* veiksmažodžių kirčiavimo sistemoje aiškiai dominuoja šakninis kirčiavimas. **Daiktavardiniai** vediniai paprastai turi **tvirtagališkai kirčiuotą šaknį**. Tvirtagalę priegaidę *-yti* veiksmažodžiai perima iš pamatinių 2 ir 4 kirčiuotės daiktavardžių: *būgnyti* (:būgnas 2); *vařdyti* (:vařdas 4). Tvirtagališkai šaknyje kirčiuojami ir *-yti* veiksmažodžiai, kurių darybinė reikšmė elgtis taip ar panašiai, kaip elgiasi pamatiniu žodžiu pavadintas asmuo. Tokių veiksmažodžių darybos pamatu paprastai eina pejoratyviniai daiktavardžiai. Pastarieji *-yti* vediniai savo daryba ir reikšme labai artimi kai kuriems priesagos *-inti* veiksmažodžiams, turintiems taip pat tvirtagalę priegaidę šaknyje: *añbryti* (:añbrą 4) – *añbrinti*; *zaũnyti* (:zaũną 4) – *zaũninti*. Šaknies tvirtagalę priegaidę skatina ikoniniai vedinių ypatumai – tęstinė priegaidė paryškina veiksmažodžių reiškiamą lėtą, neaktyvų veiksmą. Daiktavardžių, galinčių būti pamatiniais žodžiais, tvirtapradę priegaidę veiksmažodžiuose atitinka tvirtagalė: *paĩvyti* (:paĩva); *zuřnyti* (:zuřna). Tvirtagališkai kirčiuojami ir *-yti* veiksmažodžiai, grindžiami daugiaskiemeniais tvirtagalės šaknies daiktavardžiais (dažniausiai jie patys jau turėję kitą priesagą): *gramōzdyti* (:gramōzdas); *kontũzyti* (:kontũzija); *skandālyti* (:skandālas). Tokių veiksmažodžių kirčiuojamas trečiasis skienuo nuo galo. Esama kirčiavimo analogija verčia vieną kitą tokį vedinį patirti kirčio vietos kaitą (*žagāryti* : žāgaras 3^b; *lebēdyti* : lēbeda 1) – apibendrinamas trečiojo nuo galo skiemens tvirtagališkas kirčiavimas. Visi priesagos *-yti* veiksmažodžiai, grindžiami tvirtapradės šaknies dviskiemeniais daiktavardžiais (dažniausiai jie yra 1 kirčiuotės), išlaiko pamatinių žodžių kirčio vietą ir **tvirtapradę priegaidę**: *dūmyti* (:dūmas); *kūnyti* (:kūnas); *žaimytis* (:žai-ma). Tvirtapradės šaknies daiktavardžiais grindžiamų priesagos *-yti* veiksmažodžių grupėje nėra priesaginio kirčiavimo pavyzdžių. Priesagos *-yti* veiksmažodžiai, darybiškai susiję su **trumpos šaknies** daiktavardžiais, išlaiko pamatinių žodžių fonologines ir akcentines savybes: *ceremōnyti* (:ceremōnija); *grĩzyti* (:grĩzas); *kriķštyti* (:kriķštas). Tokių veiksmažodžių visuomet kirčiuota šaknis (į šią grupę nepatenka *-yti* veiksmažodžiai, grindžiami daiktavardžiais, kurių šaknyje yra padėtinio ilgumo balsiai *a*, *e*). Nemažai *-yti* veiksmažodžių, grindžiamų daiktavardžiais, kirčiuojami **priesagoje**. Beveik visi tokie veiksmažodžiai darybiškai siejami su 4 kirčiuotės daiktavardžiais. Daugiau kaip pusė priesaginio *-yti* vedinių kirčiavimo veiksmažodžių pasižymi ta pačia darybine reikšme – tik iš dalies darytis tam, virsti tuo, trauktis, apsinešti tuo, įgauti ypatybių to, kas nusakyta pamatiniu žodžiu: *anglĩyti* (:anglĩs); *plūšyti* (:plūšai); *rūdyti* (:rūdys). Prie tokių 4 kirčiuotės daiktavardžiais grindžiamų veiksmažodžių šliejasi ir dar du *-yti* vediniai, siejami su kitų kirčiuočių daiktavardžiais: *vandenĩti* (:vandenį 3^a); *šerberķstĩti* (:šēberķstis 1). Taigi savita darybinė reikšmė ir pamatinių žodžių akcentiškai silpni kamienai (veiksmažodžiai grindžiami silpnaisiais 3 arba 4 kirčiuočių daiktavardžiais) inspiruoja tokių *-yti* vedinių priesaginį kirčiavimą. Pastarieji veiksmažodžiai bendrinėje kalboje gali būti

greta vartojami su panašiais priesagų *-ėti* arba *-oti* vediniais, beje, taip pat turinčiais kirtį priesagoje: *anglyti – anglėti; plūšyti – plūšoti – plūšėti; šerkšnėti – šerkšnoti – šerkšnėti*. Priesagoje kirčiuojami ir kai kurie *-yti* veiksmažodžiai, grindžiami 4 kirčiuotės daiktavardžiais, bet neturintys anksčiau nurodytų darybinių reikšmių: *akýti (:akìs); dalýti (:dalìs); dantýti (:danìs); kandýti (:kandìs); šaknýti (:šaknìs);trandýti (:trañdys); kirmýti (:kirmìs)*. Tokių veiksmažodžių priesaginis kirčiavimas griežtais ir aiškiais dėsningumais sunkiai nusakomas. Iš aptariamų pavyzdžių matyti, kad vediniai darybiškai remiasi silpnų kamienų 4 kirčiuotės daiktavardžiais (tačiau tokie vediniai gali būti kirčiuojami ir šaknyje). Jie (išskyrus *kirmýti*) pasižymi gana savita fonologine struktūra – šaknyse arba padėtinio ilgumo balsis *a*, arba mišrusis dvigarsis *an* (pirmasis dvigarsio dėmuo irgi *a*). Iš tokią fonologinę struktūrą turinčių triskiemenių priesagos *-yti* veiksmažodžių, darybiškai susijusių su 4 kirčiuotės dviskiemeniais daiktavardžiais, išsiskiria tik vienas *tvānyti*. Galbūt šie morfonologiniai veiksniai skatina aptariamų veiksmažodžių priesaginį kirčiavimą. Įtakos, matyt, turi ir bendra priesaginių veiksmažodžių tendencija plėsti priesaginio kirčiavimo galimybes. Dviejų veiksmažodžių – *vilnyti* ir *ledyti* – kirčiavimas nėra nusistovėjęs. DŽ₃ teikiama pirmojo veiksmažodžio dvejopo kirčiavimo – *vilnyti* ir *vilnýti* (*:vilnì 4*) – norma yra optimalus pasirinkimas. Veiksmažodžio *ledyti* kirčiavimas priklauso nuo konkrečios jo reikšmės. Veiksmažodis *lēdyti* (lyti ir šalti drauge, lyti apšalu, ledėti), siejamas su 4 kirčiuotės daiktavardžiu *lēdas*, išlaiko pamatinio žodžio kirtį ir priegaidę. Veiksmažodis *ledýti* (ledu trauktis, ledėti), kaip ir visi *-yti* vediniai, grindžiami 4 kirčiuotės daiktavardžiais ir turintys bendrą darybinę reikšmę – darytis tam, virsti tuo, trauktis tuo, kas išreiškta pamatiniu žodžiu – dėsningai kirčiuojamas priesagoje.

Būdvardinių *-yti* veiksmažodžių yra nedaug (DŽ₃ randame jų tik 13). Vieni kirčiuojami šaknyje (kaip ir dauguma daiktavardinių šios priesagos vedinių), kiti – priesagoje. Priesagos *-yti* vediniai, grindžiami 4 kirčiuotės būdvardžiais, išlaiko pamato kirčio vietą ir priegaidę: *dvaìlyti (:dvaìllas, -à); gièdrytis (:gièdras, -à)*. Atskirai minėtini veiksmažodžiai *rómyti (:ròmų, -iq)* ir *skáidrytis (:skáidrų, -iq)*, darybiškai susiję su 4 kirčiuotės būdvardžiais, bet neišlaikantys jų tvirtagalės priegaidės. Vis dėlto abejotina, kad šių veiksmažodžių šaknų tvirtapradis kirčiavimas – akūtinės metatonijos pasekmė. Tvirtapradę priegaidę minimi veiksmažodžiai galėjo perimti iš senesniųjų tvirtapradės šaknies būdvardžių *rómus, -i; skáidrus, -i*. Bendrinėje kalboje kodifikuoti tvirtagalės šaknies būdvardžiai greičiausiai yra naujesni, neturėję įtakos veiksmažodžių *rómyti, skáidrytis* darybai. Priesagos *-yti* vediniai, siejami su 3 (arba 1) kirčiuotės būdvardžiais, turi apibendrintą priesagos kirtį: *drėgnýti (:drėgnas, -à 3); juodýti (:júodas, -à 3)*. Jų darybinė reikšmė – laipsniškai darytis tokiam, kas išreiškta pamatiniu būdvardžiu – labai artima panašios darybinės reikšmės daiktavardiniams *-yti* vediniams, kurie irgi kirčiuojami priesagoje.

Šie būdvardiniai *-yti* vediniai, savo reikšmėmis labai artimi analogiškiems priesagos *-ėti* veiksmažodžiams, kurių irgi kirčiuota priesaga, sudaro savotiškas paraleles poras: *drėgnyti – drėgnėti; geltonyti – geltonėti; raudonyti – raudonėti*.

DŽ₃ randame tik vieną priesagos *-yti* vedinį, grindžiamą **skaitvardžiu** – *viėnyti* (*:vīenas*). Toks veiksmažodžio *viėnyti* kirčiavimas (su cirkumfleksine metatonija) priskirtinas morfonologinei idiomatizacijai.

Veiksmažodiniai *-yti* vediniai bendrinėje kalboje praktiškai nevartojami, jie beveik visi į DŽ patekę iš tarnių. Literatūroje teigiama, kad visose pagrindinėse formose priesagą išlaikantys *-yti* veiksmažodžiai paprastai turi tvirtapradiškai kirčiuotą šaknį. Atlikta DŽ₃ teikiamų tokių veiksmažodžių kirčiavimo analizė nepatvirtina minėto teiginio. Veiksmažodinių šios priesagos vedinių kirčiavimas DŽ₃ atrodo taip:

• šakninio kirčiavimo	–	8	66,6%
(tvirtagalės šaknies	–	5	62,5%)
(trumpos šaknies	–	3	37,5%)
• priesaginio kirčiavimo	–	4	33,3%

Taigi didžiąją dalį *-yti* veiksmažodžių grupėje užima šakninio kirčiavimo pavyzdžiai. Priesagos *-yti* vediniai, darybiškai susiję su tvirtagalės šaknies veiksmažodžiais, išlaiko pamatinių žodžių esamojo ar būtojo kartinio laiko formų kirtį ir priegaidę: *pėryti* (*:peṛti, pėrė*); *pliūryti* (*:pliūrti, pliūtra*); *tvātyti* (*:tvatėti, tvāta*). Tvirtagalė priegaidė dera ir prie tokių veiksmažodžių darybinės reikšmės – vediniai signalizuoja besitęsiantį nelabai intensyvų veiksmą. Priesagos *-yti* vediniai, grindžiami trumpu šaknies vokalizmu pasižyminčiais garsažodiniais veiksmažodžiais arba ištiktukais, išlaiko pamatinių žodžių fonetinę – akcentinę charakteristiką: *bāktyti* (*:bāk*); *būbyti* (*:bubėti, būba; būbt ?*). Tokį šakninį šių veiksmažodžių kirčiavimą stiprina ir paraleliai vartojami labai artimos reikšmės priesagos *-inti* veiksmažodžiai: *driūninti, bākinti, būbinti*. Keletas darybiškai su veiksmažodžiais sietinų (juntamas darybinis ryšys ir su daiktavardžiais) *-yti* vedinių turi kirčiuotą priesagą: *grindyti* (*:grīsti, grīndė; grīndys*); *trūnyti* (*:trūnėti, trūni; trūnys*). Priesaginiam kirčiavimui, matyt, įtakos turi nublankusi tokių veiksmažodžių kartotinė reikšmė. Toks veiksmažodinių *-yti* vedinių priesaginis kirčiavimas patvirtina šios priesagos veiksmažodžių akcentiškai nenusistovėjusį kirčiavimą, priesaginio kirčiavimo plėtimosi galimybes.

IŠVADOS

1. Veiksmažodžių priesagų akcentinės savybės nėra vienodos. Vienos priesagos skatina priesaginių veiksmažodžių kirčiavimą, kitos – šakninį kirčiavimą, dar kitų priesagų vedinių kirčiavimas akcentiškai nėra nusistovėjęs. DŽ₃ teikiamų priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo vaizdas yra toks (žr. 10 lentelę):

10 lentelė. Bendrinės lietuvių kalbos priesaginių veiksmažodžių kirčiavimas

Kirčiavimo tipas	Skaičius	Procentai
Priesaginio kirčiavimo	3457	61,1%
Šakninio kirčiavimo	2124	37,5%
Dvejopo kirčiavimo	79	1,4%

2. Dominacinių kirčiuotų priesagų veiksmažodžiai pasižymi priesaginiu kirčiavimu.
  - 2.1. Visi priesagos *-enti* veiksmažodžiai kirčiuojami priesagoje.
  - 2.2. Priesagos *-inėti* veiksmažodžiai, tiek vardažodiniai, tiek veiksmažodiniai, turi vientisą kirčiavimo sistemą – jie kirčiuojami priesagoje. Vienintelės išimties – veiksmažodžio *lūkinėti* – šakninio kirčiavimo norma abejotina.
  - 2.3. Priesagos *-uoti* variantų – daugiaskiemenių priesagų *-iniuoti*, *-aguoti*, *-ailiuoti*, *-aškuoti*, *-atuoti*, *-etuoti*, *-esčiuotis*, *-učiuoti* – veiksmažodžiai kirčiuojami priesagoje.
  - 2.4. Priesagoje kirčiuojami priesagos *-oti* varianto *-(s/š)noti* veiksmažodžiai.
3. Nedominacinių nekirčiuotų priesagų veiksmažodžiai turi kirtį šaknyje.
  - 3.1. Šaknyje kirčiuojami priesagos *-telėti* veiksmažodžiai.
    - 3.1.1. Nemažos dalies *-telėti* vedinių daryba nėra visai aiški – keblu tiksliai nustatyti, ar vedinys darybiškai labiau susijęs su veiksmažodiniu ištiktuku, ar su veiksmažodžiu. Kelia abejonių kai kurių akcentologų tvirtinimai, kad *-telėti* vedinių daryboje dalyvauja akūtinė metatonija. Greičiausiai aiškinant tokių vedinių kirčiavimą reikėtų kalbėti apie dvejopą darybinį ryšį. Galimi tvirtapradės šaknies ištiktukai, būdami greta pamatinių tvirtagalės šaknies veiksmažodžių, lyg ir „įsiūlo“ tokiems *-telėti* vediniams tvirtapradę priegaidę.
    - 3.1.2. Šios priesagos vedinių reikšmė dažnai susijusi su jų fonetine išraiška ir priegaide. Ikoniniai ypatumai lemia vedinių šaknų fonetinius ir akcentinius ypatumus. Bendrinėje kalboje dažnos ilgašaknių (šaknyje ilgieji balsiai *é, y, ū*) ir trumpašaknių (šaknyje trumpieji balsiai *e, i, u*) *-telėti* veiksmažodžių vartojimo paralelės.
  - 3.2. Priesagos *-uoti* variantų – daugiaskiemenių priesagų *-ur(i)uoti*, *-anduoti*, *-induoti*, *-unduoti* – veiksmažodžiai paprastai išlaiko senąjį šakninį – priegaidė tik tvirtagalė – kirčiavimą.
  - 3.3. Kai kurių priesagos *-(i)oti* variantų veiksmažodžiai kirčiuojami šaknyje.
    - 3.3.1. Priesagos *-(i)oti* variantų – daugiaskiemenių priesagų *-aloti*, *-anoti*, *-arioti*, *-aroti*, *-elioti*, *-enoti*, *-erioti*, *-uloti* – veiksmažodžiai išlaiko senąjį šakninį kirčiavimą. Tokių veiksmažodžių grupėje dominuoja tvirtagalės prie-

gaidės vediniai – 72%. DŽ₃ pateikia nemažai daugiaskiemenes priesagas turinčių tarmybių, atėjusių iš savitų tarminių kirčiavimo sistemų – jų kirčiavimas bendrinėje kalboje morfonologiškai idiomatizuotas.

3.3.2. Priesagos *-ioti* veiksmažodžiai, turintys šaknies finalę *dž* prieš priesagą (baigmenį *-džioti*), kirčiuojami šaknyje tvirtapradiškai (priegaidė motyvuota ikoniškai).

3.3.3. Varianto *-(s/š)čioti* veiksmažodžiai kirčiuojami šaknyje. Dėl ikoninių ypatumų jų priegaidė tvirtapradė.

4. Nenusistovėjusio akcentinio statuso priesagų veiksmažodžiai pažįsta ir priesagini, ir šakninį kirčiavimą.

4.1. Vyraujančio priesaginio kirčiavimo vediniai.

4.1.1. Priesagos *-uoti* veiksmažodžiai, nepaisant pamatinių žodžių akcentinių, morfonolinių ir semantinių ypatumų, paprastai kirčiuojami priesagoje. Taip kirčiuojami visi veiksmažodiniai, išstiktukiniai (jaustukiniai) vediniai, visi tarptautiniais žodžiais grindžiami veiksmažodžiai. Pasitaikančios retos išimtys būdvardinių ir daiktavardinių *-uoti* vedinių grupėje nepasižymi stabiliu šakniniu kirčiavimu.

4.1.1.1. Šakninio kirčiavimo veiksmažodžiams (išskyrus daiktavardinius pagrindinės priesagos *-uoti* vedinius) būdinga reguliari cirkumfleksinė metatonija. Visų jų kirčiuota ilga šaknis turi tik tvirtagalę priegaidę, motyvuotą ir ikoniškai – veiksmažodžiai reiškia neintensyvų, lėtą, besikartojantį veiksmą.

4.1.1.2. Šakninio ir dvejopo kirčiavimo pavyzdžių daugiau *-uoti* variantų – daugiaskiemenių priesagų – veiksmažodžių grupėje. Tokių veiksmažodžių kirčiavimas nepasižymi vientisa sistema: vienu priesagų vediniai yra priesaginio kirčiavimo (žr. 2.3), kitų priesagų vediniai – šakninio kirčiavimo (žr. 3.2), *-ul(i)uoti*, *-al(i)uoti*, *-ar(i)uoti*, *-er(i)uoti*, *-el(i)uoti*, *-ikuoti* veiksmažodžių kirčiavimas akcentiškai nenusistovėjęs (piesaginis kirčiavimas dominuoja, pamažu stumia šakninį kirčiavimą).

4.1.1.3. Nepaisant pasitaikančių šakninio, dvejopo kirčiavimo atvejų, galima teigti priesagą *-uoti* esant akcentiškai benusistovinėčią, pereinančią į dominacinių kirčiuotų priesagų grupę. Ir pagrindinę *-uoti*, ir daugiaskiemenes priesagas turintys vediniai pasižymi aiškia tendencija pamažu galutinai apibendrinti priesaginį kirčiavimą.

4.1.2. Priesagos *-ėti* vedinių kirčiavimui būdingas svyravimas tarp priesaginio ir šakninio. Priesaginis kirčiavimas dominuoja ir iš lėto stumia šakninį kirčiavimą.

4.1.2.1. Vardažodiniai *-ėti* vediniai paprastai kirčiuojami priesagoje. Pasitaikantys šakninio kirčiavimo veiksmažodžiai darybiškai susiję su tvirtapra-

dės šaknies pamatiniais daiktavardžiais (dažniausiai – 1 kirčiuotės). Vartojamos kirčiavimo gretybės rodo tokių vedinių polinkį apibendrinti priesaginių kirčiavimą.

4.1.2.2. Veiksmažodinių *-ėti* vedinių konkretų kirčiavimo tipą – priesaginių ar šakninių – stimuliuoja įvairūs semantiniai ir morfonologiniai veiksniai. Šios priesagos vediniai, padaryti iš neskaidomų veiksmažodžių, paprastai kirčiuojami šaknyje tvirtapradiškai. Tokį kirčiavimą skatina vedinių ikoniniai ypatumai (silpnesnis, bet ilgiau besitęsiantis, su įstanga atliekamas veiksmas ryškinamas tvirtaprade priegaide – vyksta reguliari akūtinė metatonija). Vediniai, signalizuojantys aktyvaus veikėjo be įstangos atliekamą veiksmą, kirčiuojami priesagoje. Tik su priešdėliais (dažniausiai su priešdėliu *pa-*) vartojami *-ėti* veiksmažodžiai kirčiuojami priesagoje.

4.1.3. Priesagos *-auti* veiksmažodžių kirčiavimas nėra nusistovėjęs. Šakninių ar priesaginių kirčiavimą labiausiai skatina vedinių prigimtis – su kuo (vardažodžiais ar veiksmažodžiais) jie siejami.

4.1.3.1. Vardažodiniai vediniai paprastai kirčiuojami priesagoje. Retas šakninis kirčiavimas aiškintinas pamatinių 1 kirčiuotės daiktavardžių įtaka. Įteisingi panašių vedinių kirčiavimo variantai stiprina tendencijas pamažu pereiti prie apibendrinto priesaginio kirčiavimo. Būdvardiniai *-auti* vediniai irgi kirčiuojami priesagoje. Pasitaikantis šakninis kirčiavimas aiškintinas kiekybinės šaknies balsių alternacijos (*ū:u*) įtaka. Esama tokių veiksmažodžių kirčiavimo analogija veikia ir tuos *-auti* vedinius, kurie turi panašią fonetinę šaknies charakteristiką (šaknyje yra ilgasis balsis *ū*) ir grindžiami tvirtaprados šaknies 3 kirčiuotės būdvardžiais.

4.1.3.2. Veiksmažodiniai vediniai dar išlaiko kirčiuotą šaknį. Tokį kirčiavimą stimuliuoja ikoniniai vedinių ypatumai, šaknies balsių kaita, neretai padidima akūtinės metatonijos. Išimtinį – priesaginių – kai kurių vedinių kirčiavimą lemia morfonologiniai veiksniai: vedinių šaknų fonetinė išvaizda (plg. 4.1.5), darybinė reikšmė (veiksmas atliekamas be įstangos), gausių vardažodinių vedinių priesaginio kirčiavimo analogija.

4.1.4. Priesagos *-(i)oti* veiksmažodžių kirčiavimas nėra nusistovėjęs. Šių veiksmažodžių kirčiavimą lemia įvairūs morfonologiniai ir semantiniai veiksniai: konkretus priesagos variantas, tam tikra fonetinė vedinio šaknies struktūra, pamatinio žodžio kalbos dalis, vedinio darybinės reikšmės, šaknies balsių alternacija, metatonija, ikoniniai vedinių bruožai. Kirčiavimo požiūriu šios priesagos veiksmažodžiai skirstytini į 3 dideles grupes: *-oti* vedinius (dominuoja priesaginis kirčiavimas), *-ioti* vedinius ir daugiaskiemenių priesagų vedinius (dominuoja šakninis kirčiavimas).

4.1.4.1. Priesagos *-oti* ir jos variantų kirčiavimo sistemoje aiškiai dominuoja priesaginis kirčiavimas. Šakninio kirčiavimo grupėje tvirtapradės šaknies ir tvirtagalės šaknies *-oti* veiksmažodžių yra apylygiai – 51,5% ir 47%.

4.1.4.2. Veiksmažodinių *-oti* vedinių kirčiavimą veikia jų ikoniniai ypatumai. Veiksmažodžiai, signalizuojantys pasikartojantį veiksmą, atliekamą su įstanga, paprastai gauna kirtį šaknyje. Tokią darybinę reikšmę paryškina vedinių tvirtapradė priegaidė (neretai atsirandanti po reguliarios akūtinės metatonijos). Šaknies balsių alternacija irgi skatina šakninį kirčiavimą. Vediniai, rodantys dažnai besikartojantį, be įstangos atliekamą veiksmą, turi kirtį priesagoje. Paprastai priesagoje kirčiuojami ir veiksmažodžiai, turintys šaknyje ilgąjį balsį *é*.

4.1.4.3. Vardažodiniai *-oti* vediniai paprastai kirčiuojami priesagoje. Pasi-taikančios išimtyms aiškintinos pamatinių 1 kirčiuotės daiktavardžių šaknų stipria akcentine galia. Dabartinėje kalboje tokio morfonologinio veiksnio įtaka panašių veiksmažodžių kirčiavimui silpnėja – greta šakninio kirčiavimo dažnai nurodomi ir priesaginio kirčiavimo variantai. Tokia tendencija turi galimybių plėstis.

4.1.5. Veiksmažodiniai priesagų *-auti*, *-ėti*, *-oti* vediniai, turintys šaknyje trumpą arba padėtinio ilgumo balsį, kirčiuojami priesagoje.

4.2. Vyraujančio šakninio kirčiavimo vediniai.

4.2.1. Priesagos *-ioti* ir jos variantų veiksmažodžių kirčiavimo sistemoje vyrauja šakninis kirčiavimas. Čia, skirtingai nei *-oti* vedinių, aiškiai dominuoja tvirtapradės šaknies vediniai (94%). Dauguma tokių vedinių yra veiksmažodinės (išstiktukinės) kilmės, jiems būdinga šaknies balsių alternacija ir metatonija (dažniausiai – akūtinė).

4.2.1.1. Tvirtapradžiškai šaknyje kirčiuojami vediniai, turintys įstangos reikšmę. Ypač nuosekliu kirčiavimu pasižymi *-ioti* veiksmažodžiai, turintys šaknyse dvigarsius, kurių pirmasis dėmuo yra *a* (*ai*, *au*, *al*, *am*, *an*). Jų tvirtapradė priegaidė ikoniškai motyvuota. Panašiai kirčiuojami ir *-ioti* variantą *-(s)lioti* turintys veiksmažodžiai.

4.2.1.2. Priesagos *-ioti* vediniai, grindžiami dviskiemeniais veiksmažodžiais, pasižyminčiais savita šaknies balsių kaita (dvigarsis – trumpasis balsis – ilgasis balsis), kirčiuojami šaknyje tvirtagališkai. Jiems pažįstama cirkumfleksinė metatonija.

4.2.1.3. Priesagos *-ioti* (ir varianto *-lioti*) vediniai, signalizuojantys labiau veiksmo dažnumą, o ne įstangą, kirčiuojami priesagoje. Priesagoje kirčiuojami ir vardažodiniai *-ioti* veiksmažodžiai (vieno kito tokio vedinio DŽ₃ įteisintos kirčiavimo gretybės – priesaginis ir šakninis kirčiavimas).

4.2.2. Daugiaskiemenių *-(i)oti* priesagų grupėje išsiskiria *-alio* veiksmažo-

džiai, pasižymintys nestabiliu kirčiavimu (šakninis, priesaginis, dvejopas kirčiavimas).

4.2.3. Priesagos *-yti* vedinių šakninių ar priesaginį kirčiavimą lemia morfoliginiai veiksniai (pamatinio žodžio kalbos dalis, pamatinių kamienų akcentinė galia, vedinių fonologinė struktūra), kartais vedinio darybinė reikšmė.

4.2.3.1. Šakninio kirčiavimo *-yti* veiksmažodžiai, daromi iš vardažodžių ir veiksmažodžių, paprastai išlaiko pamatinių žodžių akcentines savybes. Tokių vedinių grupėje dominuoja tvirtagalės šaknies *-yti* veiksmažodžiai – 74,7%.

4.2.3.2. Daiktavardiniai *-yti* vediniai, kurių darybinė reikšmė elgtis panašiai, kaip elgiasi pamatiniu žodžiu pavadintas asmuo, turi šaknyje apibendrintą tvirtagalę priegaidę, tokiems vediniams būdinga dėsninga ir reguliari cirkumfleksinė metatonija. Keturiaskiemeniai *-yti* veiksmažodžiai, pamatuoti daugiaskiemeniais daiktavardžiais, turi kirtį trečiajame nuo galo skiemenyje. Pasitaikantį priesaginį kirčiavimą skatina silpnieji pamatinių žodžių kamienai (daiktavardžiai yra 4 arba 3^a kirčiuotės), savita darybinė reikšmė (darytis tam, virsti tuo, trauktis, apsinešti tuo, kas išreikšta pamatiniu daiktavardžiu), specifinė vedinių fonologinė struktūra (šaknies vokalizmas – *a* arba *an*).

4.2.3.3. Būdvardinių priesagos *-yti* vedinių kirčiavimą lemia pamatinių žodžių akcentinė galia ir iš dalies darybinės reikšmės. 4 kirčiuotės būdvardžiais grindžiami *-yti* veiksmažodžiai išlaiko pamatinių žodžių kirtį ir tvirtagalę priegaidę. Pasitaikantys nereguliarūs akūtinės metatonijos atvejai priskirtini morfonologinei idiomatizacijai. Veiksmažodžiai, darybiškai susiję su 3 arba 1 kirčiuočių būdvardžiais, turi kirtį priesagoje. Priesaginį tokių vedinių kirčiavimą skatina ir specifinė darybinė reikšmė – „laipsniškai darytis tokiam, kas išreikšta pamatiniu žodžiu“ (plg. 4.2.3.2).

4.2.3.4. Skaitvardinės kilmės veiksmažodžio *viėnytis* (su cirkumfleksine metatonija) kirčiavimas morfonologiškai idiomatizuotas.

4.2.3.5. Veiksmažodiniai *-yti* vediniai kirčiuojami šaknyje ir išlaiko pamatinių žodžių fonetines-akcentines savybes. Tvirtapradės šaknies veiksmažodžiai bendrinėje kalboje nevartojami. Keletas tokios darybos veiksmažodžių gali turėti kirčiuotą priesagą – tai rodo *-yti* vedinių priesaginio kirčiavimo plėtimosi galimybes.

4.2.4. Akcentiškai nenusistovėjusios priesagos *-inti* veiksmažodžių kirčiavimo sistemoje ryškiai dominuoja šakninis kirčiavimas. Toks kirčiavimas būdingas tiek vardažodiniams (stipriau), tiek veiksmažodiniams (silpniau) vediniams. Paprastai pamatinių žodžių akcentinės savybės išlaikomos.

4.2.4.1. Konkreti šaknies priegaidė gali priklausyti nuo *-inti* vedinių ikoninių ypatumų: lėto, tęsiamo veiksmo (judėjimo) veiksmažodžiai reikalauja

tvirtagalės priegaidės, jiems būdinga dėsninga ir reguliari cirkumfleksinė metatonija; energingą, aktyvų veiksma (garsus) reiškiantys veiksmažodžiai reikalauja tvirtapradės priegaidės, jie pažįsta dėsningą ir reguliarią akūtinę metatoniją. Metatoniją linkę patirti ir tam tikros šaknies fonetinės struktūros (su dvibalsiais ar mišriaisiais dvigarsiais, prasidedančiais *a, e*) *-inti* veiksmažodžiai. Kiti metatonijos atvejai nėra dėsningi.

4.2.4.2. Priesagini *-inti* vedinių kirčiavimą labiausiai skatina šaknies balsių kokybinė kaita. Tokių veiksmažodžių daug veiksmažodinių vedinių grupėje (per 90%).

4.2.4.3. Priesagos varianto *-dinti* vediniai, grindžiami daugiaskiemeniais veiksmažodžiais, jau turinčiais kitą priesagą, išlaiko jų priesagų kirtį ir priegaidę. Išimtis – *valgydinti*.

4.3. Akcentiškai nenusistovėjusių keleriopo akcentinio statuso priesagų veiksmažodžių grupėje (žr. 4.1 ir 4.2) pastebima nemažai požymių, rodančių tokių veiksmažodžių priesaginio kirčiavimo erdvės išplėtimo galimybes.

5. Nemažos dalies priesagų *-uoti, -inti, -(i)oti, -ėti, -auti, -telėti, -inėti, -yti* veiksmažodžių kirčiavimas žodynuose pateikiamas nenuosekliai. Tokių veiksmažodžių nedėsningas kirčiavimas, atsižvelgiant į realią vartoseną, konkrečius priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo dėsningumus ir tendencijas, koreguotinas.

RESUME

L'accentuation des verbes suffixés dans la langue lituanienne contemporaine

La présente thèse de doctorat traite des problèmes de l'accentuation des verbes suffixés en lituanien contemporain. Les recherches faites sur la base du nouveau dictionnaire qui date de 1993 „Dictionnaire de la langue lituanienne contemporaine“, représente la situation de l'accentuation des verbes suffixés de la langue lituanienne d'aujourd'hui (c'est pourquoi nous avons choisi pour l'analyse des verbes l'aspect synchronique).

Les recherches précédentes dans les ouvrages théoriques de la linguistique sur l'accentuation des verbes suffixés sont insuffisantes. Nous avons essayé de présenter, notre étude sur l'accentuation des verbes suffixés, beaucoup plus détaillée. Nous analysons séparément les problèmes de l'accentuation des verbes de tous les 9 types de suffixes en nous basant sur les facteurs morphologiques, grammaticaux et sémantiques. Nous expliquons aussi le système de l'accentuation des dérivés de chaque suffixe. Nous avons essayé de faire relever dans notre thèse de nouvelles lois de l'accentuation, de formuler des règles et de préciser certains points de la théorie précédente formulée par des linguistes.

C'est l'étude monographique qui a prédestiné le choix de la méthode analytique descriptive de notre thèse. Etant donné que la science de l'accentuation n'est pas un système fermé, délimité d'autres branches de la linguistique, les sujets analysés dans notre thèse s'associent à la phonologie, à la formation des mots, à la morphologie, à la lexicologie et à la sémantique.

Les propriétés accentuelles des suffixes des verbes en lituanien contemporain ont tendance à varier. Certaines parmi elles incitent l'accentuation suffixale des verbes, les autres – l'accentuation du radical. On trouve également des suffixes dérivés dont l'accentuation n'est pas fixe.

L'image de l'accentuation des verbes suffixés présentée par le „Dictionnaire de la langue lituanienne contemporaine“ serait:

- l'accent frappe le suffixe dans 61,1 % des cas (3457 mots)
- l'accent frappe le radical dans 37,5 % des cas (2124 mots)
- l'accent à double tendance dans 1,4 % des cas (79 mots)

L'analyse approfondie de l'accentuation de ces verbes a permis de découvrir des régularités de leur accentuation, de former certaines règles, d'expliquer les causes d'un type d'accentuation ou de l'autre.

Le matériel de base permet de tirer ces conclusions:

1. Les verbes suffixés de la langue lituanienne contemporaine selon le type dominant de l'accentuation pourraient être répartis en 4 groupes.
2. Le premier groupe comprend des verbes dont l'accent est fixe et frappe toujours le suffixe : suffixes *-enti*, *-inėti*; les suffixes polysyllabiques en *-uoti* (*-iniuoti*, *-aguoti*, *-ailluoti*, *-aškuoti*, *-atuoti*, *-etuoti*, *-esčiuotis*, *-učiuoti*); *-(s/š)noti* (variante du suffixe *-oti*).
3. Le deuxième groupe comprend des verbes dont l'accent est fixe et frappe toujours le radical. L'accent des verbes en *-telėti* frappe le radical. L'accent du radical de ces dérivés est court, rude, doux et dépend des particularités accentuelles des radicaux de base et des particularités icononiques. La formation d'une grande partie de dérivés à suffixe *-telėti* reste douteuse, c'est pourquoi il est difficile de se prononcer sur la métatonie rude qui se produit au sein de ces verbes.

Les verbes qui ont les suffixes polysyllabiques *-uriuoti*, *-anduoti*, *-induoti*, *-unduoti* (variantes de *-uoti*) ont conservé l'accentuation archaïque c'est-à-dire l'accent frappe le radical et comporte l'intonation douce. L'accent des verbes aux suffixes polysyllabiques *-aloti*, *-anoti*, *-ar(i)oti*, *-elioti*, *-enoti*, *-erioti*, *-uloti* (variantes de *-(i)oti*) frappe le radical. L'accent frappe aussi le radical des verbes en *-ioti*, dont le radical se termine en *-dž* (*-džioti*), et des dérivés de *-(s/š)čioti* (variante du suffixe *-ioti*). Les particularités icononiques de ces verbes inspirent dans le radical la métatonie rude.

4. Au troisième groupe nous attribuons des verbes qui n'ont pas de statut accentuel fixe. Ce sont des verbes dont l'accent frappe le plus souvent les suffixes en *-uoti* et ses variantes des suffixes polysyllabiques en *-uoti* (*-uliuoti*, *-al(i)uoti*, *-ar(i)uoti*, *-er(i)uoti*, *-el(i)uoti*, *-ikuoti*), *-ėti*, *-auti*, *-(i)oti* et sa variante le suffixe polysyllabique *-alioti*.

5. Le quatrième groupe comprend les verbes suffixés qui ont un statut multiple sans accent fixe, le plus souvent l'accent frappe le radical (les dérivés des suffixes en *-yti* et en *-inti*).

6. L'accent des verbes suffixés qui n'ont pas de statut accentuel fixe (se rapportant au troisième et au quatrième groupes, voir les points 4 et 5) frappe tantôt le radical, tantôt le suffixe. Leur accentuation est déterminée par le type concret du suffixe, par les parties du discours, par la structure phonologique du mot-base, par la sémantique des dérivés, par les particularités iconiques, par l'alternance prosodique des radicaux, la métatonie et par les autres facteurs morphologiques. On aperçoit aussi dans ce groupe une tendance nette de prendre de l'ampleur dans le terrain de l'accentuation suffixale.

7. Il est à noter que les normes de l'accentuation des verbes suffixés légitimées dans le „Dictionnaire de la langue lituanienne contemporaine“ ne se soumettent pas au présent système de l'accentuation des dérivés mentionnés. En tenant compte des régularités de l'accentuation des dérivés suffixés et des tendances, ainsi que de leur emploi réel en lituanien contemporain, une grande partie des verbes en *-inėti*, *-telėti*, *-(i)oti*, *-uoti*, *-ėti*, *-auti*, *-yti*, *-inti* exigent une précision des normes de l'accentuation et demandent à être corrigés.

PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMA

1. V.Kavaliauskas. Priesagos *-ėti* veiksmažodžių kirčiavimas // I respublikinė doktorantų ir jų mokslinių vadovų konferencija: Jaunųjų mokslininkų darbai. Vilnius. 1997. P. 274-277.
2. V.Kavaliauskas. Dėl priesagos *-ėti* veiksmažodžių kirčiavimo // Kalbos kultūra. 1999. Sąs. 72. P. 88-92.
3. V.Kavaliauskas. Kaip kirčiuoti priesagos *-auti* veiksmažodžius // Gimtasis žodis. 1999. Nr. 6. P. 2-11.
4. V.Kavaliauskas. Priesagos *-yti* veiksmažodžių kirčiavimas // Lituanistica. 2000. Nr. 1. (spausdinama).

Vidas Kavaliauskas

**BENDRINĖS LIETUVIŲ KALBOS PRIESAGINIŲ VEIKSMAŽODŽIŲ
KIRČIAVIMAS**

*Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, filologija (04 H)*

Tir. 60 egz. 2,5 sp. 1. Užsak. Nr. 14

Išleido Vilniaus pedagoginis universitetas, Studentų g. 39, LT-2034 Vilnius

Maketavo ir spausdino VPU leidykla, T. Ševčenkos g. 31, LT-2009 Vilnius

Kaina sutartinė